

Баштинар

број 9

Уредништво:

мр Драгица Панић-Кашански
(главни и одговорни уредник)

Петар Васић
Александар Николић
Марица Лакић

Издавач:

Удружење за његовање српског
културно-историјског наслеђа "Баштинар" Брчко

Технички уредник:

Срђан Блажевић

Насловна страна:

Драган Кашански

Штампа:

"Гама" Брчко

Тираж 500 примјерака

Адреса Уредништва:

Сафвет-бега Башагића 16

Телефони: 049/216-511, 211-259, 340-806
065/825-300, 065/968-639

Број жиро-рачуна: 554-005-00000501-31

Број девизног рачуна: 5401000-00/279

PAVLOVIC INTERNATIONAL BANK AD

Слобомир - Бијељина, Филијала Брчко

*Не гај Боже изгубиши вјере,
ни у добру мјере,
душу, ни ђамеши,
за злом се ошеши!*

*Издалека дјеца њрашће
шића одрасли људи ради.
Све шишо добро зајочнешће,
настаниће неко дижешће!*

О поимању баштине

Дјевојчица из Брезика

Милован Данојлић

МОЈА ДОМОВИНА

(Одломак)

Јесмо ли криви што нас има
На земљи, под земљом, на небесима,
У зрелој пшеници, у икони
Којој се, предвече, сунце приклони,
У ђурђевској кипши, у запису
Испред општине, у Апису
Који, пред цвима стојећи, види
Све што је потопљено у Атлантиди,
У сузама оних који не плачу,
У лески, босильку, славском колачу,
У подрхтавању пчелиње рилице,
У хлебној доброти Ћирилице?

Марица Лакић

ЦВЕТНИК СРПСКИХ СЕЉАКА ПЕСНИКА

У доскора заборављеној згради, заборављене библиотеке, сасвим случајно у руци ми је процвјетао *Цветник*. Владета Р. Коштутић је изабрао, написао увод и биљешке, а београдска Просвета 1967. године издала књигу пјесама српских сељака пјесника. Шеснаест црно-бијелих фотографија шеснаесторо српских сељака и 124 пјесме оставили су ме без даха, четрдесет година након свог првог представљања. Колико природне једноставности и колико једноставне, ненадограђиване љепоте језика, израза, слика. Ко су ти људи? Ко је од њих жив? Пишу ли? Добрица Ерић и Момчило Тешић познати су многима али за Мијутину Бељаковића, Вукосава Андрића, Александра Ђорђевића, Борисава Симића, Милоша Луковића, Милену Јововић, Србочуба Митића, Слободана Станковића, Славочуба Поповића, Пауна Петронијевића, Драгочуба Јевремовића, Стану Поповић, Радослава Исаиловића и Петра Бељаковића већина читалаца никада није чула.

У уводу Цветника српских сељака песника Владета Коштутић каже: „Кад у пољопривредном листу Задруга током последњих десет година, скоро незапажено, пропевање сељаци самоуци, Србија се разнемушти гласом и звуцима који неочекивано објавише укидање разлике међу народним и књижевним стваралаштвом. Кад ти здружени гласови, захваљујући вуковском подухвату Драгише Д. Витошевића, ославише у зборнику *Орфеј међу шљивама* (Антологија савремених српских песника са села, Светлост, Крагујевац, 1963. Мутним стицјем околности остала недомашна ширем кругу читалаца; неудостојена пажњом и оценом критичара.) појава постаде озваничен лирски феномен. Тананост побуда, раскош речитости и стасалост за савремен лирски израз, привидно не одговарају спреми самоука и недоука, посленичким ликовима опаљеним ветром и жегом, скорубљеним рукама у којима се друго перо сем мотике није могло замислити.“

„Зачућен и сам откуда им у ћру свила, у свирали вила, постарах се да петнаест песника и песникиња упознам под њиховим слеменом, диљем Србије равне и врлестне, од Груже, присоја лирског,

до Косова; од Мачве до Суве планине; и, пошто се обретох међу њима, питајући их како послују и пишу, показаше ми црну земљу из које ничу цветови.“

И заиста су пјесме ове попут цвјетова. За један број Баштинара премало мјеста и времена да се покаже све оно што вриједи у овој збирци.

Нека то, овај пут, буду, у част Видовдана, косовских јунака и новомученика, пјесници с Косова, сестра и брат из Горњег Сибовца. (Постоји ли још то село и има ли у њему Срба?)

Славољуб С. Поповић

Рат

Плотуни лајаху
на сунчеве изласке,
на заласке.

Бекство:
ноге,
руке,
очи
у муљ утонуше.

Детињство,
вечно преплашено,
ни за плач
није знало.

Уместо мајчиног длана,
паучина ми
лице
миловала.

Залазак

Путниче, кад све прођеш,
и дођеш надомак
својих успомена –
спокојно седи
на ивицу самога себе.

Стрмовито погледај за собом
иако је све прошло,
јер све може бити
још лепише.

Свеједно
зажелети или туговати,
или без ичег одмахнути
рукама које беху
тако богате.

Сећање

У завичају ти вреже
заплитаše кораке,
лудо заљубљено беше
у преплетен вез опанака.

Иђаше уранцима
до колена измилован;
враћаше се смирајима,
kad те звонки зрикавци
свиленим нитима овијају,
да сећањем
у тугу не одлуташ.

Стана С. Поповић

Прво сећање

Свиласта моја коса,
осмејак миран:
лутка у ружи
снена.

Сањала трчање шумом,
све до јагодњака,
где црни мрави
журно гозбују дан.

Ја сам...

Ја сам прилепљена кора
пољаном зеленом.
Од вољења, око твојих струкова
поваздан,
не сагледах себи лице
ни стас!

Срећу сам
цвркутавим тицама делила,
а загрљаје у жетви сноповима.

Ја сам исцветала
ливада мог детинства.

Смираји

У умиљатој трави,
пољаном скривено,
јагње заспало...

Сокаком крика
одлазе дечаци,
у лепезама
поветарац конак тражи...

Ноћ прегрли јагње
непробуђено,
месец пољуби брег.

Умјесто поговора

У неком од наредних бројева пренијећемо стихове других пјесника из *Цветијника српских сељака пјесника*, књиге коју је Заједница културе Шабац, 10. новембра 1969. године, поклонила Народној библиотеци у Брчком. Евиденциони лист који свједочи о броју читалаца, празан је. Срећна сам што је моје име прво уписано на сиво-жути папир. Да постоји могућност да се усвоје књиге, са задовољством бих Градској библиотеци у Брчком упутила захтјев за усвајање овог необичног, прелијепог чеда поезије. Књиге су као дјеца, мало траже, а пружају много.

У Брчком, 11. јуна 2007. године, једног спарног поподнева затекла ме, постиђела, оснажила, као космичку прашину разбацила по распетој Србији књига њених гоља, геџа, ера, косовара, који "очи дана у колима неба гледају...".

ОСЛОВЉАВАЊЕ ЖЕНСКИХ ЛИЦА

ПРЕЗИМЕНОМ

(На интернету могу да се пронађу занимљиви и поучни текстови. То подврђује и овај текст Егона Фекетеа, који је одабрао Пејар Васић.)

Познато је да постоје становите разлике у деклинационом, граматичком третману у употреби неких типова презимена, зависно од тога да ли су у вези са мушким или женским лицем. Ствар је у томе што се презимена, она која се завршавају на сугласник, рецимо типа на *-ић* (*Јовановић*, *Павловић* и др.), увек у одговарајућој синтаксичкој позицији мењају по падежима — када се тичу мушких особа (*Јован Јовановић*, *Јована Јовановића*, *Јовановићу* итд.), док је сасвим други случај када се таква презимена тичу женских лица. У овом другом случају, наиме, презиме остаје непромењено (индеклинабилно) било да је у спрези с личним именом (Вера *Јовановић*, од Вере *Јовановић*, Вери *Јовановић*, а не — од Вере **Јовановића* и сл.).

Парадигматичност презимена, као и могућност граматичког обележавања женског рода имају једино презимена (махом су недомаћег порекла) која се у номиналном облику завршавају на *-а* (типа *Морина*, *Ивановна*, *Курна*). Другачије речено, уколико се презиме типа именица с основом на сугласник и наставком *-0¹* мења по падежима, оно обавезно реферише о томе да је носилац презимена — мушка особа, док одсуство деклинације истог типа презимена обавезно реферише о томе да је носилац презимена — женска особа.²

Проблем обележавања женске особе кад је у питању презиме разрешава се у том случају додатно, обично — помињањем личног (женског) имена уз презиме, односно другим каквим лексичко-сингтагматским елементом које својим граматичким обликом означава женско лице (навођењем титуле, звања или сл., као нпр. — *госпођа*

Јовановић, наставница Јовановић или сл.), дакле таквим лексичким средством које има нормалну промену по падежима или својим граматичким својством информише о женском лицу.

У провинцијским говорима, али и у градским у не баш давно минулим временима, обележавање женске особе могло се постићи — суфиксалним преобличавањем „мушки” презимена у „женско”, по систему типа: Јовановић — *Јовановић-ева*, Петровић — *Петровић-ева*, изведеним као одредба припадности — „по оцу”, одн. као исказ о — девојачком презимену (Јовановићева = кћи Јовановића) или, у другом случају, по систему типа Јовановић = *Јовановић-ка*, Петровић — *Петровић-ка*, што је изведено као одредба припадности — „по мужу”, односно као ознака мужевљевог породичног именина (Јовановићка = удата Јовановић).

Уз ово се може приметити да такве форме „женских” облика презимена данас, бар у стандардном језичком контексту, ређе или уопште не фигурирају.³ У ствари, то се тако може рећи само за „женска” презименска образовања типа *Петровићка*, *Јовановићка*, која се данас више никако не срећу у језику образовног света културних центара.

Што се „женских” форми презимена типа — *Јовановићева*, *Петровићева*⁴ тиче, може се уочити троје: (1) она се у стандардно-језичкој комуникацији употребљавају, мада ретко, готово спорадично, међутим (2) ова форма не казује више обавезно елеменат припадности „по оцу” (девојачко презиме), већ је у том погледу неутрална⁵ и (3) употребиће се искључиво онда када се женска особа именује само презименом, без спреге са личним именом или титулом. Такав случај обично налазимо у насловним или сличним позицијама дневних листова, али и иначе, као у примерима: „Ове године Ђерићева је на Кросу Балкана била седма” (*Политика*, 16. 10. 1996, 29), „Селишова⁶ је, међутим, смогла снаге да предводи америчку репрезентацију” (*Политика*, 17. 10. 1996, 28).

Општи закључак који из до сада реченог следи јесте: (1) да презимена која се завршавају на сугласник не могу бити граматичко обележје женске особе; (2) да је граматичко обележавање женске особе с „мушким” презименом могуће само уз помоћ и у спрези с каквом „женском” граматикалном одредбом (именичком, придев-

ском, синтаксичком или др.) која има способности да сигнализира женски род (да је женско лице „у кадру”).

Дневна језичка пракса, међутим, поглавито у средствима јавног информисања, односно у телевизијским информативним емисијама, прибегава у последње време све више једном неочекиваном маниру — именовању женских особа на начин који се директно коши са наведеним начелима и праксом. Тако све више наилазимо на примере као:

„Фроман је била и чланица трупе С. Ђагиљева”; „Дошао је рат, Фроман се вратила у Русију” (*Политика*, 19. 10. 1996, 24) (реч је о балерини Маргарити Фроман); „Што се тиче узрока за настанак гојазности др Пудар на прво место ставља наслеђе” (*Политика*, 22. 10. 1996) (реч је о др Георгини Пудар); „Сабатини има 26 година, а у последње време је паузирала због повреде” (*Политика*, 23. 10. 1996) (тиче се тенисерке Габријеле Сабатини); „Права у оваквим случајевима грађани ретко остваре — истиче др Вилнус” (*Политика*, 17. 10. 1996) (реч је о др Јелени Вилнус); „Још један сусрет Плавшић—Фровик” (наслов, *Политика*, 17. 10. 1996) (односи се на Биљану Плавшић).

За време посете Елизабет Рен безброј пута је наведено „Рен је рекла”, „Рен је посетила...” и сл., да би и „домаћа” личност Весна Пешић била у сличним исказима сведена на — „Пешић”: „Пешић је на конференцији за штампу рекла...”, „О томе се Пешић изразила...” и сл.

Да ли је потребно поставити питање да ли је и колико овакво „економисање” (чему радо пристају новински текстови) на месту? Рекли бисмо да су у питању два сасвим јасна огрешења: прво, граматичко-информативно, а друго — цивилизациско-естетско. У првом случају сасвим је јасно да је поступак лингвистички неоправдан (објаснили смо зашто), а у другом случају сматрамо да је именовање женске особе „мушким” презименом (до скора у нас сасвим неубичајено) некоректно, јер се није тешко отети утиску колико је такав манир именовања женске особе (да ли да кажемо — и dame) у најмању руку неукусно, рекли бисмо — чак зачињено дозом ниподаштавања.

Уобичајено је, наиме, да се у нефамилијарном односу женској особи исказује поштовање и тиме што ће се уз име или презиме употребити и титула (*госпођа, госпођица, насташница* или др.), или бар да се уз „мушки” презимена обавезно помене и лично име, као што је то, с разлогом и сасвим оправдано, чињено у примерима као: „О томе смо разговарали са *Маргит Савовић, савезним министром*”; „Госпођа Савовић је одговорила да су прецизно дефинисани циљеви НПА” (*Политика*, 19. 10. 1996), „Професор *др Мира Марковић* на промоцији ЈУЛ-а” и сл.

Дакако, у самом титулисању не треба претеривати, али би се мера укуса морала неговати, а о стандардима граматичке норме водити рачуна, што ће за овај случај рећи — и избегавати језичка сакаћења која, сто, улазе „у моду” поготово у новинарским текстовима, што се може, евентуално, разумети и објаснити, али не и прихватити.

¹ На исти начин понапају се и имена, опет махом страног порекла, која се у номиналном облику завршавају на *-e, -o, -u, -i* (типа: *Броніе, Фелешко, Поміанду, Ганди, Козарски* и сл.) с обзиром на то да ти номинални завршеци нису у систему српских именица женског рода, па се у граматичком погледу доживљавају као консонантске основе с деклинационим наставком нула и, самим тим, не деклинирају.

² Имплицитно се женска особа може подразумевати кад презиме добије множински облик (нпр. *Јовановићеви, Пойловићеви*), али не као издвојена јединка, већ као присутна јединка у дуалу, пошто таква форма обележава — брачни пар (дакле и мушку и женску особу заједно), за разлику од регуларног облика плурала (*Пејровићи, Пойловићи*) који указује на то да нису у питању (само) муж и жена, већ (сви) чланови (разнородни) породице која носи дато презиме, а што овде у нашем разматрању остављамо по страни (исп. иначе више о томе код Милке Ивић, *О зеленом коњу*, Београд 1995, 136).

³ Исто констатује и Милка Ивић, мада се присећа како су је усамљени појединци, припадници генерације 1990. године ословљавали са *Ивићка* (исто, 151).

⁴ У другим словенским језицима, у чешком или руском на пример, форме на *-ова, -овна, -ска* и сл. врло су уобичајене (као: *Шведова, Ивановна*,

Крулисова, Јасенска), а у нас се преузимају обично у тој форми и мењају по падежима придевске промене.

⁵ Исто вели и М. Ивић: „... женску особу помињати, па чак и ословљавати, искључиво презименом, уз обавезу да се при том, избором одговарајућих суфикса, искаже да ли је оно девојачко или јој следује по мужу — уп. *Марковићева, Пойловићева* и сл. наспрот *Марковићка, Пойловићка* и сл. Данас се овај принцип доследног обличког разликовања више не поштује“ (исто, 150—151).

⁶ Од презимена недомаћих, овога или другог типа не би свакако било у духу нашег језика градити „женске“ облике наставком *-ка*, такве као — „*Селеника* и сл.

Владо

НАРОДНИ ОБИЧАЈИ И ВЈЕРОВАЊА

12. јул ПЕТРОВДАН

Петровдан је врло значајан народни и црквени празник. Црква га убраја међу петнаест највећих празника, а светкује га у спомен светих апостола Петра и Павла. У народу се, пак, казује да је до подне Петровдан, а од подне Павловдан.

Дан апостола Петра је тако строго светкован да тога дана нико није радио пољске радове, па се чак ни баптита није заливала. Он у народу важи за врло "тежак празник", а у источној Србији је још празнован због грома.

Пошто је Петровданом завршен Петров пост, то је било у обичају да се данас колуј млади пилићи, што је било својеврсно омршење, прикладном, сезонски пристиглом, живином.

О Петровдану стижу врло укусне јабуке, зване петроваче. Њих, по правилу, нису до овог дана узимале матере којима је дете умрло, а данас би их прво разделиле за душу, па тек потом могле да их окuse. О овоме обичају у више крајева постоје разна објашњења и легенде. Тако, у фрушкогорским селима се приповеда да овога дана свети Петар дели на оном свету деци јабуке. Зато су, оправљајући их за онај свет, матере опремале дечаке са шеширићима, а девојчице са кецељицама - да би им свети Петар у њих раздавао јабуке. Веровало се да ће остати празни шеширићи и кецељице оне деце чије мајке нису поштовале забрану да не једу јабуке до Петровдана, а у Лесковачкој Морави кажу да ће ову децу пред светим Петром да одгурну друга деца уз прекор што њихове мајке нису постиле.

Петровдан је крсно име појединих родова, заветни дан у више насеља, а самарџије су га светковале као славу свог заната.

Данашњи дан је и имендан најдемократскјег краља кога смо имали на престолу, Петра I Карађорђевића, јер је овај владалац рођен на Петровдан 1844. године, што је био разлог више да понесе име које је добио, као што је и његов дед Ђорђе (потоњи Карађорђе) рођен на Ђурђиц (Св. Ђорђе) добио име по дану свог рођења.

17. јул ПРОКОПОВ ПОНДЕЉАК

Као један од огњевитих светаца, свети Прокопије се у народу сматра за велики празник, па се и седмица у коју спада назива Прокопова недеља. По томе је данас Прокопов понедељак. Његов назив опомиње да је у седмици, која данас почиње, празник светитеља који важи за опасног, поготову што је, уз то, тај дан и запрешни, а ове године још пада у – петак.

Стога је разумљиво што су остаци веровања о Св. Прокопију сачувани и код исламизираних Срба, па и наших Турака, што сведочи о старини овог укорењеног веровања и његовом словенском слоју.

По предању, за које има доста потврда из вишег нашег предела, обесни "Турци" су се код Срба распитивали кад ће Прокопа, да би га светковали, јер су им деца, пошто су радили на овога свеца, тога дана страдала. Тај "Прокопа" је, дакле, у петак. Прокопов понедељак је делнички или радни дан, и то у седмици пунога месеца, што је сматрано врло повољном знаковношћу, поготову у данима збирања летине.

19. јул СВЕТИ СИСОЈЕ

Име светог Сисоја је шире познато у нашем народу, али, заправо, мало ко зна ко је био овај светитељ, кад је живео и зарад чега му се данас држи помен у цркви. Забуни доприноси и популарност ма-настира Сисојевца, уз истоимено село (мештани га скраћено називају Сисевац) на реци Црници, у непосредној околини славног манастира Раванице.

Свети Сисоје, назван Велики, умро је у дубокој старости 429. године, и, како кажу летописци, богоугодношћу се узвисио да је имао моћ да вакрсава мртве. Његов дан се светкује данас, док се други Сисоје, назван Синаитом, празнује у четири друга датума

током године. Сисоје Синаит је живео крајем 14-ог века, и био је врло близак кнезу Лазару (претпоставља се да је био кнежев духовник), а основатељ је манастира Сисојевца.

Но, свети Сисоје је у нас женски празник. У Босни (околина Високог) жене су му се заветовале ради деце, а многе су одржавале и седмодневни пост. На Светог Сисоја мушкарци су избегавали радове око плодова (летине, грожђа и воћа).

Овај светац је оставио трага и у народној метеорологији. У Поцерини су веровали да град (лед, туча) најжеће пада у наредне две седмице, које су од Светиг Сисоја до Илиндана.

21. јул ПРОКОПИЈЕ

Свети ратник Прокопије спада у врло поштоване свеце у нашем народу. Његов светачки животопис није шире познат, па се тако у народу мење зна да је овај светац, рођен у Јерусалиму, кога је мајка одгојила у духу римског идолопоклонства, био жестоки прогонитељ хришћана. На једном таквом, погромашком путу у Александрију овом римском војнику, чије је име било Неаније, јавио се сам Исус Христ, преобративши га у хришћанина под именом Прокопије (што на грчком значи: онај који успева). Прокопије, од тог тренутка ревносни хришћанин, посечен је у палестинском граду Кесарији 303. године. Његов култ, посебно као светог ратника, учврстио се у нашем народу у 14-ом веку.

По нашем народном предању, пак, Прокопије је био пчелар. Кад му је мечка уништила пчелињак, убио се од жалости, па га је Бог узео за свеца. Зато пчелари светкују Прокопијевдан, подрезујући кошнице овога дана. Жене су најрадије куповале мед који је подрезан на овај Прокопијевдан, јер, по веровању, ко окуси од овог меда - биће вредан као пчела и неће га болети очи.

Прокопије у нас важи као један од огњевитих светаца, а његов дан се светкује као један од осамнаест запрешних дана у години (када се одлажу сви тежи и важнији послови, како мушки тако женски). У Заглавку (источна Србија) се веровало да ће онај ко ради на Прокопија да - прокопше (тј. неће имати користи од тог посла, а може се и разболети).

У моћи огњевитих светаца је бијење громом и муњама, што је, природно, изазивало страхопопштовање. Срби у околини Високог у Босни, као и у средишњој Шумадији, празновали су Прокопија посебно ради здравља деце. Пазило се и на то да се на данашњи дан и не купа, јер на Прокопија, како се веровало, копни и камен у води. Прокопије је и крсно име појединих родова, а у неким насељима је заветни дан, док су га каменоресци и рудари празновали као славу својих заната.

(из Календара српских народних обичаја и веровања:
за пролеће 1995. годину / Миле Недељковић,
Ваљево: Агенција Ваљевац, 1995)

Марјан

ИЗ
националне
ризнице

Др Бранко Брђанин

(Ликови епских јунака у Вуковом "Косовском циклусу", II - наставак из претходног броја)

**КНЕЗ ЛАЗАР – СВЕТИ СРПСКИ ЦАР И ЊЕГОВА ЕПСКА ТАЗБИНА У ВУКОВОМ "КОСОВСКОМ ЦИКЛУСУ"
НАРОДНИХ ПЛЕСАМА**

Разграната легендарна породица *Јућовића* осула се као зрео гроз ГЛАВНИМ ЛИКОВИМА епског простора и времена пјесме о Косову: девет браће и десети стари *Јућ-Бољане*¹, угледни и моћни племићи, "прваци" и рођењем, *узврх сопре и силна цар Стјејана* (Душана), тазбина су Кнежева, али и *Бановић-Страхињи*.

"У Југовићима - како су представљени у песмама о самом Косовском боју (у онима које говоре о догађајима пре боја нису симпатични) - нашло је узбудљив израз херојско помирење са смрћу у борби против непријатеља /.../ Не бити страшљивац, не бити издајник, не осрамотити се пред дружином - пред отаџбином, то је била једина мисао, једино осећање. С том мишљу и с тим осећањем Југовићи су стигли на Косово"².

А прије него што су "стигли" на Косово равно, најславнији јунаци који налазе витешку погибију (*за крсий часни крвицу пролевати / И за вјеру с браћом умријети*) у пјесми *Цар Лазар и шарина Милиса* (Вук, II, 45); у епском свијету и "догађању" које временски претходи самом Боју (*Жениџба кнеза Лазара, Оћејиј зигање Раванице и Бановић Страхиња*, Вук, II, 44) осликаны су као похлепни, хвалисави, надмени и осиони

¹ "По традицији његови синови су: Стјепан, Башко, Дамјан, Војин, Петар, Никола, Момир, Митар и Ненад. Предање издаваја Југ-Богдана и Башка Југовића/.../. Имена браће Југовића се нису устапила јер су они касно ушли у косовску легенду". (Ј. Ређеп, *БОЈ НА КОСОВУ, навођено дјело*, стр. 23) У (30) пјесми из Вукових необјављених рукописа /навођено дјело/, Војин, Башко, Павле, Стјепан, Јово, Раванло, Милан, Стојан, Божидар. У збирци Богољуба Петровића, *СРПСКЕ НАРОДНЕ ПЛЕСМЕ СРБА ИЗ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ*, књ. II, "СВЈЕТПОСТ", Сарајево, 1989/ у пјесми (26) *Протасиј щаршића* српској именованы су само "барјактар Башко" и "најмлађи Ненад". Варијанта у Вуковој другој књизи *Оћејиј зигање Раванице* (36) "позије" Петра, Николу и најмлађег нејаког Момира.

² В. Бурић, *СРПСКОХРВАТСКА...*, навођено дјело, стр. 51.

великаши. Ето новог парадокса косовске епопеје, који заслужује подробније тумачење.

Митско и магијско поље – *Пусийојоље* – од везе коју је још Вук Карапић успоставио између "Косовог поља" и "тамног вилајета", *Косово је супожерни појам.../ на којем се претили су митско и херојско³*, а главни бојовници постају девет "делија" који воде *девети хиљаду војске* - све у вези са *Југовићима* је у знаку "numеролошке" *деветице* - који *седам паша биши и убиши* (седам зала), прије но што и сами херојски изгину: "оно што је било срж предисторијске усмене старине дејствује и у историји и у поезији"⁴. Једним лицем *митски бории* (и *Мајка им је вила!*), другим неустрашиви бојовници за "крст часни" (*небеско царство*), Југовићи као ГЛАВНИ ЛИКОВИ и *косовски јунаши* "постају господари своје моралне судбине"⁵.

"Хронолошки" их најприје срећемо у пјесми *Женидба кнеза Лазара* (Вук, II, 32), као породицу *Јућ-Бојдана, рода доспједскога* (није ласно њему *поменути*); ни сам цар *поменути*'не смије оно што им није по вољи:

*Поскочиши на ноде ладане,
Поштегаше маче ковручине,
Да похубе цара у стилози.*

У епско *поштеудње вријеме* - *Неситануће овие и вишенице/ И у пољу челе и цвијећа;/ Кум ће кума то суду ћерати,/ А брати браћа звати то меѓдану-* тек двоструким призывањем ако *Бога знаће*, очевим *грозним сузама*, и опомињањем *Ако данас цара похубиши,/ На вами ће оситанући клејва,* иначе неспутана силина *Југовића* бива (макар на трен, *данас!*) обуздана ауторитетом *књиџа спајославних* и "виђеном" СУДБИНОМ у коју вјерују:

*Милиша је Лазу суђеница,
На њему ће оситанући царство,
Са њоме ће царовати Лазо
У Крушевцу ког воде Мораве.*

³ Миодраг Матицки, *Словар Косовске бићаке Косово Поље*, у: ИСТОРИЈА КАО ПРЕДАЊЕ, навођено дело (стр. 118-128). /Навод са стр. 118. Курсив наш./

⁴ М. Матицки, *Истлојјело*, стр. 128.

⁵ С. Колјевић, *ПОСТАЊЕ ЕПА*, навођено дело, стр. 167.

Врхунац НЕГАТИВНЕ КАРАКТЕРИЗАЦИЈЕ епских *Југовића* дат је у пјесми *Опет људање Раваниће*.

*Курве једне девећи Југовића
Све шарево прородио је и то,
И шареву хазну затомиши,
И надницу лаку оствариши,
А надницу ћој једну астириш;
Надојницу ћој једну чашиш;
Не свећују ће тка ни неће љу...*

И сам Вук Караџић као да је осјетио потребу да овакво виђење *леденџарне породице Југовића* "протумачи" и донекле "ублажи"⁶, јер пјесма записана "у Рудничкој нахији" одступа од традиционалног виђења *Југовића*⁷, који су овде грамзиви, непоштени и не поширују свеште ни празнике.

"Добија се утисак да песма припада сасвим другом типу традиције, којој је у првом плану тежина најамничког рада, градње под притиском намета и аргатовања, току коме припадају песме о проклетој Јерини, на пример. Неубичајено у српској епској косовској поезији, дата је слика обесних великаша издвојених од народа, у коју је стављен и кнез и његова тазбина"⁸.

У пјесмама које претходе Боју, Југовићи се "памте" као симбол незасиће, необуздане моћи и одговарајуће изојачености⁹. За разлику од (историјске) озлоглашене породице Мрњавчевића, којима ни епско учешће и погибија на Косову нису у легенди "промијенили" или бар ублажили негативне особине - као да је везано за *књиже старославне* -

⁶ "Ја сам ову пјесму, у многоме којечему друкчије, слушао још као дијете у Тршићу. Опомињем се, да су Југовићи постављени као настојици и управитељи зидања, и да је кнез Лазар одредио:

Ко донесе камен на рамену,
Да се њему по жут дукат даде;
Ко донесе воде у ђутгуму,
Да се њему по бијел грош даде; но
Југовићи Божји несретнићи
- царево благо затомише
И у црну земљу закопаше и т. д."

Вукова напомена бр. 27, уз пјесму /36/, *СРПСКЕ НАРОДНЕ ПЛЕСМЕ*, приредио Владан Недић, књ. II, навођено дјело, на страни 152. (Дословно преносимо донесени облик *несрећанићи*.)

⁷ И посебно ЛИКА кнеза Лазара, о чemu ћемо доцније. "Певача ове песме В. Недић је пронашао у сељаку из Рудничке нахије, оном истом који се замерио Милошу Обреновићу, певајући песме о боју на Чачку. Грађеви Лазарев лик, проговиши сељак као да је пред собом имао кнеза Милоша." (Н. Милошевић-Ђорђевић, *КОСОВСКА ЕПИКА*, навођено дјело, стр. 40)

⁸ Н. Милошевић-Ђорђевић, *КОСОВСКА ЕПИКА*, навођено дјело, стр. 39. И даље: "Кнежево наређење да се обесе сви Југовићи, а да се стари Југ-Богдан стави на најстрашније муке (какве су Турци наменивали неподушницима, хајдуцима и устанцима), делује психолошки необразложено". (*Истло*)

⁹ С. Кочевић, *ПОСТАЊЕ ЕПА*, навођено дјело, стр. 126. (Курзив наш.)

"искушено" *иошиљеђње вријеме* је одредило и другачију поетску судбину Југовића.

Епско пјевање о великој *Породици*, мада и само "амбивалентно" (ласкају зету, *Бановић Старахињи*, у истоименој пјесми, Вук, II, 44. али одбијају да му стварно помогну у невољи, *Не дам ћеше водић*' у *Косово*, одбацију своје најрођеније, *Макар шћери нигда не видио*; спремни поново "нож'ма и мачевима коврдинима" да свој закон проводе: *На комате кују искидајиће/ Силна ћеша баба иослушаше,/ Те на своју сесију кидисаше*); подређено начелу, "ипак, прихваташе косовског завета и смрт у којој 'брат брата издати не хтеде' потиснули су тамне стране ликова Југовића и као особене симболе издвојили Бошка, Дамјана и њихову мајку"¹⁰; чemu се придружује и *Воиново* /правог "војничког" имена/ дољедно одбијање да избегнеге косовску погибију (*Не бих иши се јунак иовратићо,/ Ни шареве једеке ипусићо,/ Да бих знао, да бих иогинуо*, Вук, II, 45) и - међу Југовићима, али ТО је посебна прича - потпуна Миличина ПОЗИТИВНА карактеризација.

ГЛАВНИ ЛИК у епској евокацији зоре онога "страшног дана", физичком карактеризацијом и поступцима, индивидуализован лик међу браћом, свакако је *Бошко Југовићу*.

*На алату вас у чистом злату,
Крејаша ћа је барјак и поклонио,
Побратиме! до коња алаташ:
На барјаку од златна јабука,
Из јабуке од златна крстови,
Од крстова златне кните висе,
Те кукају Бошка по илећима.../
.../ А ја иши се не бих иовратићо,
Ни из руке крејаша барјак дао
Да ми шаре поклони Крушеваш...*

Свечаности витешког пејзажа овог епски најживописније опјеваног раног јутра српског средњег вијека, крајње обрисе даје (накнадна) "слутња" трагичног исхода. А у средишту призора поласка *све кнежеве војске* на суђено поље косовско, блиста сачуван прави златни медаљон (и

¹⁰ С. Самарџија, *О илемаћким круџовима...*, навођено дјело, стр. 14-15.

коњ му је златаст, *алатасий*); узвишен над први дио пјесме, попут његове заставе што "лелуја" изнад ратничке поворке, портрет лика барјактара Бошка Југовића:

"Јутарњим сунцем осветљене понављају се као у иконографији, златом обасјане визије јунака на коњима, издвајају се један за другим из свечане поворке ратници и враћају у њу. Узалуд склапа Милица једном по једном брату руке око врата заустављајући их пред градским вратима, понављајући сваком од њих да их је кнез благословио да остану крај ње, да их је уствари ослободио клетве. Њихово одбијање, скоро дословно понављањи стихови збијају идејни слој песме..."¹¹.

У даљем одвијању епске "радње" (а нарочито потоњом јуначком погибијом) и ликови *Југовића* задобијају позитивном ("амбивалентном") карактеризацијом посебну и другачију вриједност. Подразумијевани "обичајни кодекс", којим се тумаче и неке раније "епизоде" *Југовића*, крши се - неодустајањем од Боја и поред Кнежевог *благословова* - придрживањем Лазаревом избору *шарситва небеског* - на лирском, личном плану:

"у корист епског, јуначког моралног принципа оданости отаџбини.../ одбијање сестрине молбе значи огрешење о обичајни закон, али управо зато витешко, *херојско опредељење добија драмски набој* и топлину људске, индивидуалне осећајности и тако постиже и највиши стички домет"¹².

Као да пјесма (записана од Тешана Подруговића; у "извјештајима" *сви су досад иођинули*) просто не може да одоли дискретно сугерисано "могућности" да је *Бошко Југовићу*, са пркосно узвитланом заставом¹³ изнад "крвавог поља" - као симбол, *Крситаш му се ио Косову вија,/ Још раздани Турке на буљуке* - једини, остао жив! У овој слутњи осјећамо и

¹¹ Н. Милошевић-Борђевић, *КОСОВСКА ЕПИКА*, навођено дјело, стр. 88. (Подвлачење наше.) Војислав Ђурић најдакното "реконструише" призор: "Читајући песму цар Лазар и царица Милица", човек не може да се отме утиску да је јутро поласка у бој било ведро, светло, пуно жубора. Поље око Крушевца било је покривено зеленом травом. На њој, на дрвећу, на кућама, на младим јуначким лицима дрхтала је јасна сунчана светлост. Сијали су каплаци и челенке, копља и сабље, лепешале се заставе. Усурет је пуном животу јурила је наказна смрт.../ А тада... На замагљено поље слетела је смрт, крвљу су плинули Лаб и Ситица". (*СРПСКОХРВАТСКА НАРОДНА...*, навођено дјело, стр. 53-54.)

¹² Н. Милошевић-Борђевић, *КОСОВСКА ЕПИКА*, навођено дјело, стр. 87. (Подвлачење наше.)

¹³ Владан Недић налази да "барјак Бошка Југовића нимало не личи на косовски. Средњовековни је изгледао дружице: мали троугао круте теканице на врху колпа. Барјак Југовићев, у ствари, је барјак из првог српског устанка: велики, са много златних крстова и златних кићанак". (У раду о Вуковим пјевачима, *Тешан Подруговић*, /стр. 363-377/ *НАРОДНА КЊИЖЕВНОСТ*, приредио Владан Недић, едиција *СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ У КЊИЖЕВНОЈ КРИТИЦИ* /друго издање/, књига 2, "НОЛИТ", Београд, 1972. /стр. 371-372/)

призвук *вјечног живоћа ЈУНАКА* опредијељених за *шарсћво небеско*, а тако и њихову "упућеност" на *централни лик* кнеза Лазара, чиме се поново власпоставља и *штаматско-изјејно јединствено* косовске епике.

*Бановић Страхиња*¹⁴ (у наслову; по пјесми *Страхињић Бан*, Вук, II, 44) је епски везан за *Породицу*, не само "родословно" него и "радњом"; при чему се у сучељавању, поређењем (на штету "тазбине"), али и директним обраћањем јунака, *Луѓовићи* исказују *неидеализованом карактеризацијом*.

*Што се, браћо, данас обрукастће?
На кођа сите ноже поштрднули?
Кад сите, браћо, ви шакви јунаци,
Камо ножи, камо ваше сабље,
Те не бисте са мном на Косову,
Да чините с Турцима јунацију,
Десите се мене у невољи?*

Издвојен у легенди и особитим "уласком" у пјесму (старца Милије): *Нећико бјеше Страхињићу бане... Да шакоћа не има сокола*, и упамћен је деличном епском славом (*Помало је шакијех јунака*). У пјевању Вуковог оца Стефана (пети "комад"), на невеликом простору *брзаком сабљом и десницом руком, двадесет одсијече глава*, а његова појава и у другим записима¹⁵ чини да се посматра и међу *Луѓовићима*, али и у првом кругу ГЛАВНИХ ЛИКОВА:

"Страхињић бан није човјек другог друштвеног ранга него *другачијег моралног и осјећајног кова*. Нема луде храбости у његовом походу на Косово; он ће се прерушити и предузети све могуће мјере предострожности у ономе што

¹⁴ "На основу дубровачких архивских документата утврђено је постојање великаша Ненада Страхињића из XIV века, који се помиње у време косовске битке. Његово седиште било је везано за Требиње у Херцеговини. Како је под великим знаком питаша да ли је и ова историјска личност у основи поетског лица *Бановић Страхиње*, одговори на постављена питања били би преурањени". (М. Матицик, *КОСОВСКА ЕПОЛЕЈА*, у: Стојан Новаковић, *КОСОВО, СРПСКЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ О БОЈУ НА КОСОВУ (ејски расподјед)*, приредио Миодраг Матицик, "ВУКОВА ЗАДУЖБИНА", Београд, 1995. /стр. 71-127/; навод са стр. 99.)

¹⁵ *Протест шарсћва српскога*, 26. пјесма Петрановићеве *друже књиџе* (навођено дјело) *Бана* доводи и на Кнежеву вечеру (*по лепоти*, стих 743), у више типиских "појава" на путу и у бојном поретку; на бојишту проклиње издајника Вука Бранковића, а у емотивном "продужетку" клетве и само поље Косово (стихови 1266-1280). Посебно је занимљиво да овдје *Страхиња* преживљава Бој, *Бођ му даде ране не дођаје, "изјевштава"*, као *главник*, и чува *Удовицу шаршу Милицу* и *вијерну Милошеву љубу* (стихови 1286-1311).

се тек чини подухватом часног лудака. Да би избавио жену из срца турске војске, он ће приђећи свим личним средствима - друга му нису ни преостала..."¹⁶.

Сама радња (заплет и епски догађај, а нарочито неочекивани морални расплет пјесме "Бановић Страхиња" - Банов *раскид* не са *невјерном женом* него са њеном легендарном *Породишном* и његовом *свом стпољеном шазбином* - кршење "обичајног права"), у циклус косовске епике спада условно и "површински", именима мјеста (и *Косовом* у времену уочи Боја¹⁷) и главних ликова. Ова особитост посредно показује колико је снажно исијавање *начела и идејно-тематског језера* косовских пјесама, чијим "саборним" дјеловањем у основно садржајно поље бивају "привучени" и они епски *сажеи* који суштински не припадају *митском магнетном и магичном*, ЦЕНТРАЛНОМ кругу пјевања о Косовском боју. Огрунути "небеским" плаштом Лазаревог лика и Бановићеви поступци у епском догађању пјесме, уклапају се тако као још једна "епизода" ВЕЛИКЕ ПРИЧЕ, остављајући "изван пјесме" питања о томе да ли Бан *трашића* женину невјеру¹⁸. Трајна "епска загонетка" најубједљивије се разрјешава из самог духовног-унутрашњег портрета лика нашег јунака, Бановим *чојством*, које је херојева "етичка сублимација" - *круна моралног усавршавања и највећи домет јунашића* - "тек носилац чојства може да има право да одступи од традиције, да те

¹⁶ С. Колевић, *ПОСТАЊЕ ЕПА*, навођено дјело, стр. 135. /Подвлачење наше./ (Бан је и балканско-азијски "полиглота": *Ја с Турцима могу преговорити/ Могу Турски, и могу Мановски/ И Арапски језик разумјем/ И на краји сијино Аријатски...* стихови 225-228.)

¹⁷ Стојан Новаковић је у епској распоред *КОСОВО* /навођено дјело/, као пјевање II, са поднасловом *Тури на Косово*, укључују почетак пјесме, са нагласком на *књиџу нечуvenih јада*, само писмо Страхињине *Мајке*, као "сплику прилика" у предвечејеру Боја - разуђено ОПШТЕ *стварање* МЈЕСТО, описивање размјера и снаге турске војске, *силе која је притиска Косово: Узвратно воде обидије/ Покрај Лаба и воде Сийинице/ Све Косово сила притиснула...* "признајући" тако пјесми бар дјеломични *КОСОВСКИ статус*.

¹⁸ У пјесми се само ПРАШТАЊЕ ни не помиње, на шта је убједљиво упозорио још Хенрих Барин, а за Богдана Поповића "Бан прашта *зато што трашића*". Са аспекта сагледавања нашег ЛИКА доволно је што Бан невјерној жени ПОКЛАЊА ЖИВОТ. Праштање "слиједи логику пјесми и моралне обичаје пјевача Старци Милије", вели Јован Деретић. (*Бановић Страхиња - структуре и значење*, "Књижевна историја", 15, IV, Београд, 1972, /стр. 395-427/. /Навод са стр. 423./ Најпотпунији списак варијаната и преглед литературе у: Радослав Меденица, *Бановић Страхиња у кругу варијаната и тема о невери жене у нашој народној етничкој*, Београд, 1965; дјелом прештампано у: *НАРОДНА КЊИЖЕВНОСТ*, приредио В. Недић, навођено дјело, стр. 210-227; у истом дјелу види и: Богдан Поповић, *О "јосследњим стиховима" пјесме Бановић Страхиња*, стр. 183-198; и Хенрих Барин, *Нешто бjeше Страхињу Banе*, стр. 199-209.

законе оплемени, пројмче човечношћу и учини примереним и прихватљивим"¹⁹.

Несумњиво изузетан и наглашено индивидуализован ЛИК, *Бановић Страгинија*, у разуђеном развоју карактера кроз сложену епску "радњу", од своје *малене Бањске*, преко "двора" *Југовића*, на путу и у сусрету са *стваријем дервијем* ("бекрија је", вели Милија, "дервишина"); преко огорченог дуела на живот и смрт са *стражним Влах-Алијом*, до повратка и расплета *личне драме* која постаје симболички и *официјална национална драма*, увекико се - вертикалом - издваја из околног "трагичног епског пејзажа". Потврђује то не само његова лична храброст и вјештина, или однос према "тазбини" (и њихов према њему), него још више присност коју му исказују и животиње (*хриј Караман*) и непријатељски аскери (*стварији дервији*), да би се у завршном чину, *покланјању животија* невјерној жени окрунила врхунска ИЗУЗЕТНОСТ овог епског лика. Отуда не чуди ни његова висока "функционалност" у скученом простору од само пет епских редова петог Вуковог "комада"; упечатљива пјесничка "слика" која вјечито призива у свијест и "подразумијевајуће" димензије овог громадног *доброј јунака*.

И кад легендарни *Југовићи*, одбијајући помоћ своме "пјесничком" зету, *последују у земљицу црну*, њихово *морално осјећање* - упркос епског "понашања" - *функционише у истом вредносном коду као и Баново*.

"Страхинић бан је друштвено прихватљив Југовићима исто колико се и он поноси њима; он није њихова жртва; они су свјесни да треба - чак иако то не могу - да му помогну, а до краја је јасно да они живе у истом свијету друштвених вриједности и идеала, без обзира што Југовићи никада не би ни могли да се уздигну до њих"²⁰.

У истом "кључу" сагледавају се и тумаче (иначе тешко прихватљиве) *негативне карактеризације* "великаша" *пошљедњег времена* (сјетимо се: *проклеште им душе!*), као израз оспољавања владајуће свијести и погледа на свијет етаблиране друштвене групе. Ограничења тог историјског

¹⁹ Р. Меденица, *Бановић...*, навођено дјело, Београд, 1965. стр. 38. (Курзив наш.)

²⁰ С. Колевић, *ПОСТАЊЕ ЕПА*, стр. 133-134. (Курзив наш.)

морала и особитог средњовјековног "великашког кодекса", *крајње усамљенички*, с прва изbjегава и заobilazi, а на концу КРШИ, управо *Бановић Стражиња*, будући осјећајнији од свога "соја" - "у свијету у којем је изгубио свој *raison d'être*" - у *штраџичком етском* *ијезажу*, у којем идеали најживљију физичко уништење јунака, па и пустошење цјелокућног јуначког *свијета*²¹:

*Мука му је и жао је било,
У образ је сјетно невесело,
Мрке брке ниско објесио,
Мрки брици пали на рамена,
У образ се љубио напрдио,
Гошове му сузе ударили.*

Неубичајена - крајње индивидуализована - епска "слика" (поготово наглашена тананошћу стиха *Гошове му сузе ударили*), израз *психолошко* *плана* ЛИКА, чини Банов пјеснички портрет потпуно другачијим, "захвалнијим за књижевно обликовање"; не само јуначким гестом већ и начином на који прима своју несрћу, *Стражинић* се суштински одликује и у односу према легендарној "тазбини", а посебно "глави Куће", великашу, *старом Југ-Богдану* ("циничном мудрацу": *Нека иде, враг је однесао!*).

Ипак, у пјесми "Бановић Стражиња" - као сублимација свих *Југовића* - издвојен и "индивидуализован", и епски Богдан ће утопити породичну негативну карактеризацију у просутој крви и јуначкој погибији, током страшног "земаљског" сраза, узлетом са *разбоја* *кнеза чесићића* равно у *шарсићво небеско*, искупујући им и душе (у сагласју са Лазаревим!) саборно избраним МУЧЕНИШТВОМ за крешичијски и вјеру ришићанску.

А, док у извјештајима *гласника* судбински Бој још "траје", "драмски епилог" *догађаја* доносе пјесме о тренуцима непосредно послије окончања земаљског судара двије војске, *Косовка* *дјевојка* и *Смрти* *мајке* *Југовића* (Вук, II, 48), када се "радња" са плана *догађања* преноси на план *доживљаја*: "транспозицију општег на појединачно, отаџбинског на

²¹ С. Кольевић, *ПОСТАЊЕ ЕПА*, стр. 137-138. (Курсив наш)

породично, епског на лирско"²². Управо тада, испод копрене од крви јунака и јаука самртника, из узвитланих дима и бојне прашине ограшја, израња упечатљиви ЕПИЗОДНИ ЛИК *Мајке*, још једног члана велике *Породице*, без које би и укупна "прича" о Југовићима остала завршена (мада и тако узвишенена) само на јуначко-епском платоу. Сва у личним осјећањима и појединачним судбинама; симболима и асоцијацијама везана за херојски слој и уклопљена у општи догађај, у целини делује као херојска *шрафедија*. "слика коју види Југовића мајка је утолико страшнија што се гради на опречности и што означава потпуно укидање наде"²³.

Лик истинске хероине епске трагедије, *Мајке Југовића*, у складу са пјесничким сажимањем и редукованом карактеризацијом, донесен је у четири "драмске сцене", комплементарне композиционе "етапе" пјесме (одлазак на Косово – *лех ћад Косовом*; повратак и сусрет са снахама на двору; бесана ноћ и сутрашње "виђење" *руке Дамјанове* - што ни *шврдо срије* није издржало - те сама *смрћ мајке Југовића*). Из буке (без бијеса!) првих двају "слика", хука и тутњаве бојишта и нарицања у дому Југовића (*Закукало девет јдовиша/ Затлакало девет сиројишиша...*) уходи се у глуву мрклину покосовске (љетње!) ноћи, коју ће у "нулти час" поноћи језивом силином распарati бритки врисак *Дамјаново^г зеленка*, као што јуначка сабља сијече душманске вратове, одјељујући и стварно од нестварног; слутњу од стварно судбинског догађаја.

Кроз напето пјесничко контрастовање опште (историјске) буке Боја и (породичног) оплакивања погинулих, те аветињског ноћног мука и вриска (крика?), ојаћена *Мајка* (наглашено, и поред знакова узвика) "шцијо" збори:

*Моја руко, зелена јабуко!
Гдеје си расла, гдеје л'си устјрђенућа!
А расла си на криоцу моме,
Устјрђенућа на Косову равном!*

²² Нада Милошевић-Борђевић, *КОСОВСКА ЕПИКА*, навођено дјело, стр. 91.

²³ Истијо дјело, стр. 95. (Курсив наш.)

У тај *тихи*, готово унутрашњи, поетски "самозбор", стала је сва преостала снага пред само гашење живота *Јуђовића мајке*, "загушеног" нагомиланим преживљеним и затомљеним боловима; раскида се епско *тврдо срце* мајчинско - "тврдо срце" *није бол испод суза, већ бол изнад суза* - "мајку убија контраст два душевна покрета: радости, везане за нежну детињу руку, и бола, везаног за мртву одраслу руку"²⁴:

*Надула се Јуђовића мајка,
Надула се, па се и распаде
За своје девеји Јуђовића
И десетим ствар-Јуђом Боданом.²⁵*

И као да се сва пјесма стегла и сажела у овој жижки епског сочива, скоро натуралистички уобличеној: "велики прасак" порађа нову свјетлост која, идући унатраг, *уз пјесму*, до самог наслова (увис!), наноси невиђени јарки пламени прах, који новим смислом зари све претходне "етапе" ове епске трагедије. Лик *Мајке* који и онако - грандиозношћу трпљења гигантског бола као да и није од овога свијета - скоро да превазилази човјечанске моћи²⁶, у овој спољној слици "неизрецивог преобраћења душевног у физички бол", што оставља без (унутрашњег) даха, оваплоћује се до неземаљских размјера и "прелази све границе људске издржљивости":

²⁴ Светомир Ристић, *Сирп мајке Јуђовића*, у: *НАРОДНА КЊИЖЕВНОСТ* (приредио В. Недић), навођено дјело, стр. 179-182. (Навод са стр. 181. Курзиш наш.)

²⁵ Осјећајни својеврсну "грубост" и "сировост" ових завршних стихова, састављајући јединствен ей о Косову, још крајем XIX вијека Стојан Новаковић их је замијенио "мекшим", "тананијим", "естетски прикладнијим": *Ал' ћу мајка орловат не може! Пређуће јој срце од жалости... То изусти, а душу испусти.* (Види: Стојан Новаковић, *КОСОВО (ејски распоред)*, навођено дјело, "ВУКОВА ЗАДУЖБИНА", Београд, 1995, XIII пјеванье, стр. 67/ Упркос "преганантности" и "крупности" /Милош Ђурић/ изворних (забиљежио их је Лукијан Мушкицки, од непознатог пјевача из Војне Крајине у Хрватској), које је и Вук задржао, уз његов доказани осјећај о *љубитији пјесама*, ови "измијењени" стихови одомашили су се у каснијим преузимањима.

²⁶ О Мајци Југовића као "незамаљском бићу", VIII, која се *јавља као вила* са обличјем лабуда /*лабудова крила/ у једином аутентичном документу* који је *слимиће* (стр. 548), писао је још 1918. *Из српске религије и митологије* Веселин Чайкановић (види: *МИТ И РЕЛИГИЈА...*, навођено дјело, стр. 543-554) Чайкановић у анализи лика мајке Југовића у народној епизи "недвосмислено види митско биће, из чега се може закључити да је у ствари персонификација митске мајке народних јунака. Она се јавља као вила, с крилима лабуда и лети на Косово поље, ратно разбојниште. А управо су виле мајке или помајке народним јунацима: са њима другују, потпора су им у бојевима, видају им ране задобијене у борби, оплакују њихову погибију и тутују за њима. Скоро све исто чини и мајка Југовића. Томе треба додати и значај магичног броја девет. Мајка Југовића има девет синова". /Н. П. - Никола Пантелић/, *СРПСКИ МИТОЛОШКИ РЕЧНИК*, више аутора (Шпиро Кулишић, Петар Ж. Петровић, Никола Пантелић), "ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ"- "ИНТЕРПРИНТ", Београд, 1998. (стр. 296)

када дуђо поштискувани, наћомилани бол као ексилозија разноси цело мајчино биће. То је монументална слика распага, не ћашења људској живота, слика која непосредно произилази из најона, величине и снаде збуњење, зђуснуће патње из које се у плач не може бризнути²⁷.

Иако "лирска" и интимизована, слика доживљаја страшног дођађаја (легендарног и историјског), успоставља непосредну везу са заједничким, јуначко-епским планом укупне косовске епике (као да и Мајку Југовића убија невидљиви душмански "глуви барут" свеопште националне погибије):

"мајчино осјећање губитка баца је у судбину која је иначе једино повластица јунака на бојном пољу. А ипак, та слика снажније него било који други облик људске љубави изражава трагички смисао Косова²⁸".

Трагично страдање је силно узвисило легендарни ЛИК *Мајке Југовића*, до симболичког али и *сиварног ИЗЛЕДНАЧАВАЊА* са мученичком смрћу и њене *Породице* и цијелог *РОДА* у Косовском боју, а тако придружило и овај, појединачни - *индивидуализован* - интимни "епски одјек", јуначкој поворци посвећених, на чијем челу се уздиже потоњи Светитељ, косовски великомученик *Цар Лазар Српски*.

Женски ликови косовске епике, били карактерно индивидуализовани (*Косовка дјевојка*, *Мајка Југовића*, *Љуба Дамјанова* или *Стефанова*), само именовани (*Вукосава и лијеја Мара*), или и "неперсонализовани" (*девети сироћинца/удовица*); **ЈУНАКИЊЕ** остају "*у сјени смрти*", "изостављене из историје" и "потпуно, неминовно и једино служњи властитијој јаду":

"Једини велики изузетак је царица Милица; али чак је и она историјска личност захваљујући посредству свог мужа, утолико што је запамћена као жена 'цара' Лазара у великом дијелом измишљеним причама о њој"²⁹.

ЦАРИЦА МИЛИЦА јесте *Југовића*³⁰, али је превасходно Лазарева изабраница (*субјеница*, али и достојна "дружбеница"³¹). Вуков пјевач

²⁷ Н. Милошевић-Борђевић, *КОСОВСКА ЕПИКА*, навођено дјело, стр. 98. (Курсив наш.)

²⁸ С. Колевић, *ПОСТАЊЕ ЕПА*, навођено дјело, стр. 172.

²⁹ С. Колевић, *ПОСТАЊЕ ЕПА*, навођено дјело, стр. 167. (Курсиви наши.)

³⁰ Ненад Љубинковић као да слути повезаност легендарног *Јуђ-Бођдана* и историјског (помињања имена) *Бођдана Јуђе* у новобрдском закону о рудничима Деспота Стефана Лазаревића: "Лазарева удовица, кнегиња Милица, носила је титулу господарице Новог Брда (contessa di Monta Nuovo) .../

старац Рашко (*Зигање Раванице*, Вук, II, 35) тихо и дискретно уводи изнутра смјерну и смирену кнегињу за славску "трпезу", као да посипа унаоколо фини прах у одсјају свјетлосних зрака са њене спољашњости, лица и одежде:

*Лако шећа по царском ђивану,
На њоји је до девет ћемера,
Испод ћела до девет ћердана,
А на ћлави девет ћеришана,
Поврх ћода круна поизлађена
А у њоји ћири камена граба,
Сјаје ноћом, како даном сунце...*

Бљесак "ореола" високе гостоће, племићког рода Миличиног и "царског достојанства", исходишно се преноси на епског "суђеника" и подређује Лазару, њеним "твором и говором": *Гостодине, славни кнез-Лазаре!!
Зазор мене у те последаћи, А камо ли с ћобом говориш.* И када је карактерно епски издвојен (индивидуализован) Миличин ЛИК је не само у вези са диком кнеза честитића него њиме одређен и обликован (ПОДРЕЂЕН).

"Од свих Југовића једино је лик кнегиње Милице доследно позитивно окарактерисан. Миличина сестринска љубав је изражена и у старијим и у Вуковим записима, а каталог ратника о којима се забринуто распитује у основи чини њену породицу (муж, отац, браћа, зетови). Достојанствену појаву, промишљене савете, страховања и молбе, утицај који има на Лазара, не засењује ни мотивска песма о змају љубавнику"³².

Суздржана, исказује великашику "државотворну свијест" свог високог рода:

Башт' не може говорити хоћу:

Мислим да је у току сложеног историјског процеса изгубљен тзв. новобрдски циклус народних песама са Југовићима и Кузун Јањом у главним улогама. Загубљени круг јучачких песама уклопио се у косовску легенду и стопио са оним добро знаним "косовским" песмама". (Н. Јубинковић, **МИТСКО ТКИВО-ЈЕДАН ОД КОНСТИТУТИВНИХ ЕЛЕМЕНАТА ЕПСКЕ ЛЕГЕНДЕ ЛУЖНИХ СЛОВЕНА-ЛЕГЕНДА О КОСОВСКОМ БОЈУ, ЛЕГЕНДА О МАРКУ КРАЉЕВИЋУ**, сепарат из: **МИТОЛОШКИ ЗБОРНИК, "ИПА МИРОСЛАВ"**, Београд-Рача, 1998. /стр. 31-73/, навод са стр. 57.)

³¹ Так и потпуно "нетрадиционал" јесмы *Царица Милиша и Змај од Јастаребија* (Вук, II, 43), која и није "косовска" - осим по именима *Лазара* и *Милише* као учеснике у епској радији - а представља "епизоду" о *Змај-Ођоњеном Вуку*, легендарном сестрићу *Марка Краљевића*, па је зато узредно укључујемо у даљу карактеризацију наших јунака; лик Милице се подређује Лазаревом лицу, у помало близарној ситуацији по којој је "царица" већ годину дана (присилно) тајна Змајева љубавница: *Милиша је сјејана невесела/ У образ је блједа и поштмула,* и беспоговорно извршава наум *Цар-Лазара, Српске круне златне* да ангажовањем змајевића спасиоца, *Ођоњеног Вука* (Гргуревић-Бранковића) насиљнику "дођу главе".

³² С. Самарџија, *О шематиским круговима...*, навођено дјело, стр. 14.

*Што бијаху Немањићи стари,
Цароваши, па и преминуше,
Не ћриаше на домуле благо,
Но ћрашице с њиме задужбине.../
.../ Ту осидаше у соплу њиноме...;*

упућује (практичан, иако и лично мотивисан) мудар "савјет" *војинсћивени*.

*Ти Јољазии сјуђра у Косово,
С' собом воши слуге и војводе,
А ког двора ни кој' не остављаши,
Царе Лазо! од мушкијех ёлава
Да ши може књигу ојнијеши
У Косово и најпраћ вратишши... (Вук, II, 45);*

и (девет пута узастопно) узаман руке склопица браћу око вратића, не би ли бар једног сачувала, *да имаде браћа од заклећиве*. А када и посљедњи *проћера коња на катају*.

*Кад то виђе царица Милица,
Она паје на камен сјудеши,
Она паје, так се обезнани...*

У том призору су и Лазареве *сузе низ образе*, и његово *дозивање слуге Голубана*, "мјера крајњег јада"- "чак и слуга мора да је изневјери да не би изневјерио себе"³³. Лична "драма" женског "саучешћа" у Косовском боју оваплоћује се и скончава у нијемом болу, у суочавању са општом пустоши и сломом сваке наде и уздања; у душевном очају њихове затомљене судбине.

Од "судбине" није изузет нико, у "трагичком пејзажу" епског свијета, "ни царица к'о ни пастирица", *браћа, браћучед, ни стари родитељ*. И Милица - достојанствено, женски, сестрински и "великашки" - испраћа *злаћне јунаке* и дочекује "црне вијести" *од црних гласника. Ће шоћибе... Не виђе ли...* Као да више ни не постоји ЛИЧНОСТ мимо судбинског *догађаја*; као мукли ехо, ево још одјекује издущено питање мимо питања - "утегнуто" црном крпом платна *Пјесничке тuge, као облицом на рани* - да се ни Миличине, ни женске ни јуначке, "слјепачке", *ријечи не размину*, попут епских "кости мимо кости" *Болноћ Дојчина*.

³³ С. Колјевић, *ПОСТАЊЕ ЕПА*, навођено дјело, стр. 168.

Пјесму *Царшица Милишица и Владетића Војвода* казивала је слијепа Степанија, а *Протасија царства српскога* Сљепица из Гр缕реваца, као и *Косовку дјевојку* и *Обрећеније ћлаве кнеза Лазара*, и пјесму *Мусић Стефан* је испјевала жена³⁴. Као да су и оне своја имена "покопале" испод стихова који живе *у век и до века*, посредно потврђујући и своју и **ЖЕНСКУ** "судбину" у епском свијету; судбину **женских ликова** јуначке пјесме о Косовском боју. Иако је међу ГЛАВНИМ ЛИКОВИМА *позитивном* индивидуалном карактеризацијом издвојен, и сами ЛИК *Царшице Милишице* више је симбол присуства, улоге и "судбине" ЖЕНЕ у косовској епопеји, него појединачно оспољен карактер; од исходишта везан за Лазара, подређен ЦЕНТРАЛНОМ ЛИКУ *мученика*.

"Митска државотворна одлика косовске легенде, она која подвлачи неопходност људске жртве за достизање жељених циљева и идеала, која у неким својим деловима инсистира на 'небесности', односно 'изабраности' српскога народа посебно је развијана и негована у временима настајања нове српске државе (деветнаести-двадесети век), али то претпостављање митских петрификата у дневну политику јесте сасвим други проблем"³⁵.

Епска "биографија" *Цара*, (историјског кнеза) стожерног лика укупног пјевања о *Боју косовском* несумњиво јесте иницирана црквеним *култом*, могуће је и да се тим петрификованим култом "манипулисало", али је сасвим вјероватно да је и сама стварна *личност* најмоћнијег "владара" међу оновременим господарима српских области (након маричке погибије Мрњавчевића /1371/ и међусобних чарки или "срећивања прилика"), могла дати повода да се Лазарева *личност* уздигне до ЦЕНТРАЛНОГ ЛИКА укупне легенде и епског предања, посебно "косовског циклуса" епских пјесама о Косовском боју "пјеснарица" Вука Караџића.

Поетска "биографија" епског *цара Лазара* и истовремено *кнеза чеснога* сагледава се уназад - слично паралелно обликованој Милошевој ХЕРОЈСКОЈ и *подвигничкој* - од *јездереној* ("култног")

³⁴ По Владану Недићу, слијепа Живана; по Љубомиру Зуковићу Сљепица из Гр缕реваца.

³⁵ Н. Љубинковић, *МИТСКО ТКИВО...*, навођено дјело, стр. 57.

МУЧЕНИШТВА, према епској "периферији" лика легендарног јунака. А тамо, на самом ободу, у преткосовском *црологу* и особитом "уводу" великих догађаја (у пјесми *Женидба кнеза Лазара*, Вук, II, 32), видимо га на двору историјског Цара Душана - подобно стварном³⁶ - епског *Цар Сијејана, у Призрену ћраду бијеломе*, пред женидбу *Милином* (Југовићком - рода Немањића):

*Вино служи вјеран слуга Лазо,
Па све цару чаши прислужује,
А на шара криво пољеђује...*

".../ уводи га међу чланове најславније српске династије, законски продужује њен континуитет и утврђује Лазарево неприкосновено владарско право. Исту функцију имају и пјесме о зидању Раванице, које и понашање кнеза Лазара и његова дела изједначавају са делима оних чијем кругу припада. Богатом каталогу ктитора задужбина придржују и Лазарево име, а немањићким манастирима Раваницу. Осим тога и пјесме о Лазаревој женидби и пјесме о зидању Раванице опisuју преткосовски период са јасним претсказањем опасности"³⁷.

*Смисао Раванице је кнез Лазар... култи настаје одмах*³⁸, а смисао и *Женидбе* и пјесме о *Зиданју Раванице* (Вук, II, 35) је обликовање пјесничке "биографије" *стварне личности као фикционалног лица ЛЕГЕНДЕ*: "оно што мислим да знамо о њему до те мере је део традиције створене причом а не документом да ни у оно мало чињеница које знамо не можемо увек бити сигурни"³⁹. Неоспорно, и пјеснички лик епског кнеза Лазара има у својим праосновицама врло снажне (и *стварне*, доказане подударности) везе са реалношћу. Отуда и увјерење да је *стварна личност* српског кнеза могла засновати накнадно виђење *легендарног лица* у предању; мада му епски "животопис" чине формулативни елементи (назнака поријекла - женидба - мученичка смрт) *шар Лазар* није типичан епски јунак:

³⁶ "Хребељановићи нису припадали кругу најмоћнијих великаша. Родоначелник им није познат. Уздигао их је Стефан Душан. Прибац Хреbeljanović обавља повељиве послове на Душановом двору. И његов син Лазар наставио је дворску службу. Оба српска цара, Душана, а потом и Уроша, служио је као *ставилац*". (Р. Михаљчић, *БОЈНА...*, навођено дјело, стр. 6.) /Подвлачење наше./

³⁷ Нада Милошевић-Борђевић, *КОСОВСКА ЕПИКА*, навођено дјело, стр. 26.

³⁸ Димитрије Богдановић, *Смисао Раванице, у: СТУДИЈЕ ИЗ СРПСКЕ СРЕДЊОВЕКОВНЕ КЊИЖЕВНОСТИ*, избор и предговор Татјана Суботин-Голубовић, "СКЗ", Београд, 1997. (стр. 182)

³⁹ Марта Фрајнд, *Вишиеструке аналогије у легендама о српском кнезу Лазару и бриштанском краљу Арчијту*, Зборник *МИТ* (уредио Томислав Бекић), "ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ", Нови Сад, 1996. (стр. 315-323), навод са стр. 316.

"Подвиг на бојном пољу, неопходан за успостављање епске харизме, не карактерише овог јунака у комплексу херојског, импултивног деловања, већ га смешта у духовне сфере. Таква Лазарева димензија омеђена је трима тачкама: зидање задужбине - избор небеског царства - обретеније главе, што је очито последица утицаја хришћанске идеологије и култних списка о светом кнезу, мученику који страда за веру.../ чиме се додатно поезија удаљава од историје (предсказања, определење за царство небеско, издајство, закаснели ратник). Истовремено, у овом тематском комплексу, израслом на архаичним полазиштима, карактеристичан је удео интернационалних мотива и христијанизована компонента фантастике (у песмама 'Пропаст царства спрскога', 'Смрт мајке Југовића', 'Обретеније главе кнеза Лазара')"⁴⁰.

И док је у *Женибби и Зидању Раванице* досљедно "развијана" епска биографија ЦЕНТРАЛНОГ ЛИКА епске пјесме о Косовском боју, *Оћећи зидање Раванице* (Вук, II, 36) знатно одступа од традиционалног основног тока христијанизоване *леђенде*, посебно у доношењу обриса Лазаревог лика:

*Og свијех ћу боље начиниши:
Посјавићу штемелј од олова,
Ударићу челичне диреке,
Покрићу је жеђенијем златом,
Пођућаћу драѓијем каменом,
Посјарешићу сијанијем бисером,
Нек се сјај, нек се моје знаје...*

Несумњива гордељивост, испољена и у задужбинарском, душекорисном науму, исходишно је "неприпадајућа" идеализованом лицу светог владара, а помало кореспондује са својеврсном лукавошћу, испољеном већ код уротничке прошевине Милице од надмених Југовића. И ако би се "лукавост" могла психолошки подвести под морални стандард (кодекс средњег вијека) и посебно испољавање способности да се надмудри противник и савлада епска препрека, нема оправдања за полетни сујетни усклик, *нек се моје знаје!* Потврђују то и стихови који слиједе, *Ни ко вели: Јесће шако, шаре;/ Ни ко вели: Није шако, шаре.* За тим и таквим столом влада удвориштво, зазор, интриге... страх, а не благочестиви и благородни Лазар кога сусрећемо у свим осталим пјесмама косовске епике.

⁴⁰ Снежана Самарџија, *О шематским круговима...*, навођено дјело, стр. 13.

Суровост и пријека нарав, права душманска острвљеност - видјели смо већ при слову о Милошу и Југовићима - у неумјереном налогу да се помори сва његова епска "тазбина" (*Ко је чудан, нек се чуду чуди, / Ко је стварашљив, да не смије проћи*), скоро до гротеске извитеоперена "накнадна памет" (не и кајање; нема ту ни призвука христијанизованом!) и пријекор умјесто макар жаловања, што Милош није оставио на животу барем *од девећиједнога, најмлађега, ја најстаријега*, оставља без даха и оправдања. Олакшање не доноси ни "умјетничка правда", особита епска *казна*.

*Оде шаре цркви Раваниши,
Да он види, кака му је црква.
Кад је шаре био према цркви,
Сину цркву, као јарко сунце,
Коњу ждрала у очи удари,
Под шарем је коњи ћоскочио,
И са себе цара обалио
Ту се зове Царево Буйило
Какој штаџај, шако и фанаске.*

Завршни стихови овог помало бизарног пјевања ("одметнутог" од основног тока традиције, унеколико слично исходишној епској ситуацији "некосовске" пјесме *Царица Милица и Змај од Јастарејша*) осветољубиво не само што скидају Лазара са коња него и скоро дословно бацају у прашину узвишени легендарни лик⁴¹. Ако у крвничком налогу да се затру Југовићи "не само што одјекују основне формуле и језички обрасци неких других десетерачких пјесама, него они показују да је брзоплетом и ћудљивом Лазару још увијек потребан спектакуларан гест", онда се у *шагу легенде* (с коња) види прилика "да и кнез Лазар коначно добије праву перспективу за дивљење свом славољубивом достигнућу":

Ово мајсторство с којим се реалистички елементи доводе до руба бурлеске у развоју теме која за јевача и њебове слушаоце има изразито религиозни и

⁴¹ Андрић је - наравно, с профињеном мјером - било "довољно" да *легендарни* Алија Ђерзелез само СИБЕ с коња, па да се расприши у прах и пепео "страшни јунак". Непознати сељак "из Рудничке нахије" као да се (символички) светио неименованом "неком", владару уопште, при чему му се не може порећи пјеснички дар и ниво укупног остварења, по многима знатно виши од Рашковог, са истом темом. *Забринутост* (четврти "комад") или "подношење" Миличине "невјере" и "трпљење" *Змаја од Јастарејша*, царичиног *љубавника* нису негативна карактеризација, него допуњавање ЉУДСКОГ портрета лика.

метафизички стапајући обликује визију у којој се највеће духовне драме успостављају у раскораку са својим историјским и људским заокружењем.⁴²

Како год да се тумачи, ова епска "епизода" ЛИКА кнеза Лазара у косовској епопеји остаје или "замагљено мјесто" или изузетак који постварјује правило. И када му се налазе аналогије у приступу обликовању ликова великаша (Мрњавчевића, проклете Јерине, Бранковића, па и Југовића) извјесно је да ово епско "исклизнуће", иако легитимно улази у круг карактеризације личности, представља не само нетипичан израз него и виђење потпуно супротстављено традиционалном исказивању легендарног лика, "важан извор умјетничког дејства наше епске поезије, иако тек дио пјевачеве укупне свијести о људској судбини"⁴³. И заиста, у *Обретенију главе кнеза Лазара* (Вук, II, 53), поетско виђење задужбине и Лазареве владавине се скоро у детаљима поклапа са оним документарним:

*Под високом под Кучај-планином,
Што је Лаза сајрао цркву
За живота јошће за својећа,
Сајрао себи задужбину
О свом лебу и о своме благу
А без суза без сирошинскије,*

стихови као да прате даровну повељу манастиру - не узех ничију баштину, не створих то сили но све са искућом и заменом, како ко хотеше⁴⁴ - а управо тим "слјепачким" низом (изричito наглашено истицањем) окруњује се и епски распоред *KOCOBO*, "косовска епопеја" Стојана Новаковића⁴⁵ као и косовски шилус Вукових објављених збирки епских пјесама, то силиу, замисли и времену јединствена народна визија косовске битке⁴⁶.

"У посебну тему спада песма 'Обретење главе кнеза Лазара' (53), која је на неки начин и завршетак епско-поетске биографије кнежеве. Иако са доста

⁴² Светозар Кольевић, *ПОСТАЊЕ ЕПА*, навођено дјело, стр. 146. (Курзив наш.)

⁴³ Исто.

⁴⁴ Види: Мирољуб Панттић, *Раваница у народној пјесми*, посебан отисак из књиге *МАНАСТИР РАВАНИЦА 1381-1981*, (стр. 177-193), Београд, 1981. /Навод са стр. 193./

⁴⁵ Новаковић је посљедње XIV "пјевање", опет нимало случајно, насловио *Посвећење кнеза Лазара*.

⁴⁶ М. Матицки, *KOSOVSKA EPOPAEA*, навођено дјело, стр. 123. (Курзив наш.)

хагиографских елемената, ова се песма својим завршетком приближава историјској истини"⁴⁷.

Између *Женидбе* ("књиге старославне"), варијаната *Зидања Раванице* ("пошљедње вријеме") и *Обрећенија главе кнеза Лазара* (посвећење), епска-легендарна биографија ЛИКА оформљује се и преко пророчанских *предсказана* (*Протасиј царства српскога*, Вук, II, 46):

*Полетио соко тишица свија
 Од Светиње од Јерусалима,
 И он носи тишицу ласитавицу.
 То не био соко тишица свија,
 Веће био свештиштељ Илија;
 Он не носи тишице ласитавише,
 Веће књиџу од Богојордише,
 Однесе је шару на Косово,
 Ступишћа књиџу шару на колено,
 Сама књида шару беседила...*

На кључној размеђи два свијета, док је судбински Бој тек "сан и слутња" иако непосредна, стварна пријетња, вага се најкрупније Лазарево и национално опредјељење - *са очима на оба светија* - а *кнежев/царев* епски лик почиње да лебди између "земаљске" JABE и "небеског" СНА:

*Ако волиш царствју земаљскоме,
 Седлај коње, пристежки колане,
 Витезови сабље притисујиће,
 Па у Турке јуриши учиниће,
 Сва ће Турска изгинући војска...*

Свесним избором "царства небескога" дегендарни лик (накнадно) "потврђује" јездрену суштину свога епског бића; из *мученичког* страдавања "за крст часни и слободу златну", (погибију у борби против невјерника) *за вјеру ришићанску*, уобличавају се остали елементи- "епизоде" ЦЕНТРАЛНЕ БИОГРАФИЈЕ косовске епике, *Tu ћеш, кнеже, шињоме изгинући.*

*"Земаљско је за малена царствјо,
 А небеско у век и до века".
 Цар волеје царствју небескому.../
 .../ Па сакроји на Косову цркву.../
 .../ Те причесани и нареди војску.../
 .../ И поёзив Српски кнез Лазаре...*

⁴⁷ Н. Милошевић-Ђорђевић, *КОСОВСКА ЕПИКА*, навођено дјело, стр. 29.

У сталном и упорном епском понављању хришћанских (*култинах*) одредница учвршује се не само у пјесми него и у укупној народној свијести (и *памћењу!*) **ЛИК** Лазара као страдалника и мученика, да би се у завршним стиховима цијела "прича" поново (дидактички) рационалисала и утврдила: *Све је светијо и честитијо било/ И миломе Богу приступачно.*

"Као у витешким еповима, и у народним песмама о косовској бици лик владара се посредно карактерише, изјавама других. Ако се, понегде, директно кнез Лазар и изјашњава као епски јунак, онда он исказује опште идеје, као што је то случај са *косовском здравицом* или пак *косовском клейвом*, које ће, потом, понављати и други косовски јунаци"⁴⁸.

Сама погибија (смрт) кнеза Лазара испјевана је "изокола" - иако са витешким тоновима - посредним сликама, сугеришући утисак да је **епски лик** тјелесно мртав и намећући закључак да је славни Кнез "погинуо":

.../*Та ја идем са йоља Косова,*
Ал' не виђех честитијоћа кнеза,
Већ ја виђех кнежева зеленка,
Берају ја ђо Косову Тури,
А кнез мислим да је йоћинуо... (Вук, II, 49)
.../*Ту су млада койља изломљена,*
Изломљена и Турска и Српска,
Али више Српска небо Турска... (Вук, II, 45)

Као да се већ и у "одјецима" епских извјештаја *жласника* слути да **ЛЕГЕНДАРНИ ЛИК**, пресељен у изабрано *шарштво небеско*, обитава *у век и до века*, једнако укупном "народном памћењу"; задовијек *йосвећен*, у духу светачки управљен пред својим Родом (и свим осталим **ЛИКОВИМА** косовске епике); *светија ёлава до светијоћа ћела* из пјесничког *Обрећенија*.

Примјерено сведено, донесен је Лазарев пјеснички лик, готово без карактеризације кроз дјеловање (усаглашено са *јездреним* моментом) у пјесмама о самом Боју. Прихвата Миличин "савјет"-молбу да јој остави *браћа ог заклейве*, по "вишем налогу" *срди цркву, причешћује и*

⁴⁸ М. Матицки, *КОСОВСКА ЕПОПЕЈА*, навођено дјело, стр. 95-96. (Подвачење наше.) Иако кроз посредну карактеризацију (као *монах-светитељ* и као *ратник, у истој пријеме*) у очима других *узор* и отјелотворење *врдица* (дистанцираном стилизацијом, *славни, честитији, српска круна златна, ог Србије јлава*) ни Лазар *није* *нейзовредив* - у четвртом Вуковом "комаду" *Милоши открива виђење слабости ЈУДЛСКОГ Глика Кнеза: Јер ће нам се кнез же заоринуци/ И сва ће се војска пошиљиши*.

наређује војску, "миче војску" и јуначки се огледа са душманима, а у Боју налази погибију у складу са "изабраном судбином". Два пута *зроздне сузе рони* (прочитавши Муратову *ситну књигу* у првом Вуковом "комаду" и видјевши *обезнађену* Милицу на *студеном камену*); држи *задравицу* на славској *кнежевој вечери* и *љубо заклиње-проклиње*, више МОРАЛНИ ПРИНЦИП него дјелатно оспољен "живи лик", још за живота *од другога свијета*, достојанствено управљен и управљен *у небеса*.

"Ко не дође на бој на Косово,
Од руке му ништа не родило:
Ни у пољу бјелиша пишениша,
Ни у бруду винова лозина!" (Вук, II, 50. II)
 "Ко је Србин и Српскога рода,
И од Српске крви и колена,
А не дошо на бој на Косово,
Од руке му ништа не родило!
Рујно вино, ни пишениша бела;
Не имао пољског беринећа!
Ни у дому од срша города!
Рђом кай о док му је колена!" (Вук, II, 47)

Завршно уобличен у *Обрећенију* (Вук, II, 53) као *Свейшићељ Српски*, ЦЕНТРАЛНИ легендарни ЛИК Вукових збирки епских пјесама о Косовском боју, *кнез* и *шар* на симболичком плану у себе сажима укупно "догађање" и *доживљај* стварног историјског *догађаја*, у њему као у својеврсном "амблему" сабира се у своју срчику *прича о Боју косовском*, а Лазар постаје и синоним за носећи духовни национални *ποῖος*, Косово⁴⁹. Сви ликови "јунака" (били ПЕРИФЕРНИ, ЕПИЗОДНИ или ГЛАВНИ) предају *Кнезу* своје епске и легендарне судбине, за Лазара се везују, њиме су одређени и њему су подређени - уједно сагледани и протумачени - Лазаревим ликом се "удношавају", обликују и "уланчавају" у пуном идејном и *тематском јединству* КОСОВСКЕ ЕПОПЕЈЕ.

⁴⁹ И заиста, већ је Вук (у *Рјечнику*, 1818) "протолковао" ЗНАЧЕЊЕ појма *Лазарица*. тако зову слијепци ону велику пјесму од Кнеза Лазара и од Косовског боја. Лазарица се почиње: Цар Мурате у Косово пада./ Како паде, ситну књигу пише./ Те је шаље ка Крушевцу граду - А све су остале косовске пјесме комади од Лазарице". (*Српски рјечник*), приредио др Павле Ивић, у *ДЕЛА ВУКА КАРАЦИЋА*, "ПРОСВЕТА", Београд, 1969. (стр. 360)

Ивана Дабић

ОЈКАЧА У ОМАРСКОЈ И ЊЕНОЈ ОКОЛИНИ

Поткозарско мјесто Омарска административно припада општини Приједор, захватајући њен крајњи источни дио.¹ Налазећи се на пола пута између градова Приједор и Бања Лука, Омарска заузима централни положај у односу на околна села.

У досадашњем раду на терену по овим крајевима,² трагајући за пјесмом и свирком, могла сам највише да чујем пјесму, и то ону коју пјевачи, а и народ који је слуша називају *ојкача*. То што се највише сакупљене грађе односило на ојкачу није било пресудно за настањање овог рада, већ је посреди нешто сасвим друго. Наиме, поријектом сам из Омарске и као студент етномузикологије жељела сам се надовезати на етномузиколошки рад Владе Милошевића који је обухватао и тај крај. Међутим, и прије него закорачих на терен, још листајући литературу Владе Милошевића, у мојој глави се појавило много питања на која нисам пронашла одговоре. Једно од њих је и то када се тачно појављује термин *ојкача*?³

Водећи се литературом Владе Милошевића и ослањајући се на његов мелографски рад који је трајао од 1934. године до 1963. године с повременим прекидима,⁴ може се видјести да се овај термин не користи. Термин који он спомиње, а сличан је називу ојкача, јесте термин *ојкање*, под којим се подразумијева тремолирано и отегнуто пјевање на глас "о".⁵ Да ли је то термин с терена или га је преузео из литературе ранијег датума и то од Антуна Добронића⁶ из 1915. године, Владимира Дворниковића⁷ из 1936. године или Душана Умићевића⁸ из 1939. године, није познато.

Поред ове литературе која се односи на термин ојкање, постоји и она која говори о термину ојкача, али је она релативно новијег датума и обимом мања. Ријеч је о дјеветма књигама у којим се налази овај термин. Прва је од Станка Опачића⁹ из 1987. године, а друга од књижевника Ненада Грујићића¹⁰ из 1988. године.

На питање зашто своје пјесме називају ојкачама, а пјевање ојкањем, пјевачи кажу да је то због почетног слога *oj* у оквиру стиха "Ој дјевојко драга душо моја". Али, ако сагледамо све прим-

јере снимљене на терену можемо констатовати да је слог ој најчешће изведен кратко, без отезања и трилера или га чак уопште нема.

Бавећи се проблемом поријекла и етимологијом назива ојкаче, друго питање које се само намеће јесте шта се у ствари подразумијева под ојкачом, а шта под ојкањем, односно да ли се ојкача и ојкање односе на исте ствари, тј. исти начин пјевања или је ријеч о потпуно различитим вокалним традицијама.

Такође треба напоменути и мишљење једног од пјевача и поznавалаца овог терена, Рајка Срдића, љескара по струци, који поставља знак питања и на сам термин значења ојкаче, будући да је то за њега један ружан назив који га асоцира на ствари за које Рајко шаљиво истиче за име крмачу, лудачу и пракљачу.¹¹

Поред горенаведених питања до чијих одговора је теже допријети, оно што само можемо рећи јесте да ове термине повезује назив, тј. да се у основи и термина ојкача као и термина ојкање, налази мала ескламација "ој", која је очито имајући улогу рефrena, послужила и у именовању пјесама.¹²

Под ојкачом у Омарској и њеној околини појављују се сви облици пјевања који ту постоје и који су својим особинама слични традиционалном сеоском пјевању других крајева БиХ, Србије, Црне Горе и Хрватске. Тада један назив обухвата два различита облика двогласне сеоске традиције, и то: старије сеоско пјевање и новије сеоско пјевање.¹³

Старије сеоско двогласно пјевање у овим крајевима се назива још и пјевање *на глас*. Мелодијско сазвучне карактеристике пјевања на глас су: нетемперована мелодика са уским мелодијским обимом (умјерена терца, прекомјерна секунда), мелодијски помаци унутар дионице су поступни у оквиру мале и велике секунде, хроматика, као и секунда као основни сазвучни интервал. Завршетак пјесама на глас је у унисону који се најчешће добије протупомаком умањена терца-унисону, рјеђе мала терца-унисону.¹⁴

У оквиру новије сеоске двогласне традиције јављају се два термина – пјевање у *концерни* и пјевање *на бас*.¹⁵ Оба термина имају исти облик, мелодијско-сазвучне карактеристике су исте, у кретању гласова и у каденци су незннатне разлике. Иако контра и бас припадају истој традицији, пјевачи истичу да то није исто пјевање, чим само желе указати на географску припадност и поријекло тог пје-

вања, односно на чињеницу да је назив контра с тих крајева, а назив бас да је дошао из других крајева, како би и сами рекли *тво није исто йјевање, конїра је са ових крајева, а бас није.*¹⁶ За разлику од старијег, новије сеоско пјевање је много ближе темперованом систему, изведену у типично хомофоном двогласу. Мелодијско-сазвучна карактеристика пјевања на бас јесте кретање у паралелним терцама с типичним квинтним завршетком.¹⁷ Настало је под утицајем западноевропске традиције, а у наше крајеве долази у периоду између два свјетска рата, па све доскора.

У пјевању старије и новије сеоске двогласне традиције, у Омарској и околини, учествују три или више пјевача.¹⁸ Колико год пјевача да пјева пјесму, увијек један пјева први глас, а остали други. За оног који почиње пјесму каже се да *првачи* или *води*, а за оне који прате да *йолажу*. Пјевачи пјесме старије и новије традиције пјевају снажно, из свег грла, као што је и етномузиколог Владо Милошевић примијетио "...надмећу се ко ће јаче да запјева".¹⁹

Владо Милошевић истиче и да је некада у овим крајевима постојао *старински ас, дјевојачки ас и дуги ас*,²⁰ али и то да се сви ови гласови своде на основну подјелу: дугачко и кратко пјевање.²¹ И данас пјевачи користе исте називе за препознавање одређених мелодија с тим да сам приликом теренског истраживања наишла још и на *сватовски ас*, док на дјевојачки глас нисам наишла. Пјевачи дуги глас, *дугачко йјевање*, називају још и *возачком* или *йуничком* ојкачом, што би требало представљати један вид правог ојкања. Међутим, на терену нисам наишла на примјере који припадају традицији ојкања, тј. на пјесме које би по својим карактеристикама требале припадати извођењу на дуги глас.

Будући да се ојкача односи на све пјесме које се пјевају у Омарској и њеној околини, било да оне припадају старијој или новијој традицији, а ојкање само на пјесме са отегнутим и развученим пјевањем слога ој, можемо закључити да се под терминима ојкача и ојкање налазе двије потпуно различите вокалне традиције, као и то да је народна терминологија та која је еволуирала. Оно што је такође занимљиво јесте и то да термин ојкача или није постојао или је био врло риједак, а данас је на овим просторима најраспрострањенији.

Поред горенаведених чињеница, можемо претпоставити и да је назив ојкача синоним за завичајну пјесму Омарске и њене околине.

¹ М. Родић-Јуто, *Омарска*, Мјесна заједница Омарска, 1978. год.

Омарска је до 1961. год. била засебна општина и као таква простирала се јужним обронцима планине Козаре, источним дијелом приједорско-омарског поља и сјеверним обронцима планине Бехремагинице. У састав општине Омарска улазила су слједећа села, која јој и данас гравитирају, а то су: Нишевићи, Ламовита, Бистрица, Марићка, Јелићка, Криваја, Градина, Петров Гај и Кевљани.

² Рад на терену је обављан у периоду од октобра 2006. год. до краја јануара 2007. год. и обухватао је мјесто Омарску и сусједно село Ламовиту (Ломовиту).

³ О томе се може наћи у: *Речник српскохрватског књижевног језика*, Матиса српска, О-П, Књига 4, Нови Сад, 1972. год., 88. Под тим термином се подразумијева пјевач за чије се пјевање каже да ојка или ојче.

⁴ В. Милошевић, *Босанске народне пјесме IV*, Музеј босанске крајине, Бања Лука, 1964. год., 160.

⁵ О томе више: Ибид; В. Милошевић, *Б. н. њ. I*, Народни музеј, Бања Лука, 1954. год., 6; В. Милошевић, *Б. н. њ. II*, Народни музеј, Бања Лука, 1956. год., 10; *Музичка енциклопедија, Гр-ОЇ*, Југословенски лексикографски завод, Загреб, MCMLXXIV, 722.

⁶ А. Добронић, "Ојкање", *Зборник за народни живот и обичаје јужних Славена*, књига XX, свезак 1, Загреб, 1915. год., 1-25.

⁷ В. Дворниковић, "Психогенеза епског десетерца", *Прилози проучавању народне поезије*, свеска 2, Београд, 1936. год., 171.

⁸ Д. Умићевић, "Ојкање у Босанској Крајини", *Развијак*, бр. 3, Бања Лука, 1939. год., 88-93.

⁹ С. Опачић-Ђаница, *Народне пјесме, пословице и слике из живота и обичаја Срба на Кордуну*, књига II, Просвјета, Загреб, 1987. год., 10.

¹⁰ Н. Грујићић, *Ојкача*, Књижевна заједница Новог Сада, Нови Сад, 1988. год. Књига доживјела бројна издања од стране више издавача.

¹¹ Н. Грујићић, *Ојкача*, Четврто допуњено издање, Музеј Козара, Пријedor, 2003. год., 50.

¹² Д. О. Големовић, *Рефрен у народном пјевању од обреда до забаве*, Реноме Бијељина, Академија умјетности, Бања Лука, 2000. год., 77.

¹³ Д. О. Големовић, Шта је старије: кокошка или јаје?, *Етномузиколошки ослеги*, Београд, 1997. год., 140.

¹⁴ О старијем двогласном сеоском пјевању више се може наћи у: Димитрије Големовић, "Српско двогласно пјевање I", *Нови Звук*, бр. 8, Београд, 1996. год., 11-21.

¹⁵ Претпоставља се да је ово пјевање настало под утицајем тамбурашких оркестара, као и да је и сам назив добило по инструменту контрабасу који је улазио у састав таквих оркестара.

¹⁶ Да је назив контра одлика нешто ужег подручја примјетила је и Софија Видаковић у раду: "Ој дјевојко, драга душо моја", Поткозарско пјевање у извођењу и казивању пјевача из Чиркин поља, *дийломски rag*, Бања Лука, 2001. год., 36.

¹⁷ О новијем двогласном сеоском пјевању више се може наћи у: Димитрије Големовић, "Српско двогласно пјевање II", *Нови звук*, бр. 9, Београд, 1997. год., 21-

37.

18 Већи број пјевача је новија пракса.

19 В. Милошевић, *Босанске народне ѡјесме I*, Народни музеј Бања Лука, 1954. год., 6.

20 В. Милошевић, *Босанске народне ѡјесме II*, Народни музеј, Бања Лука, 1956. год., 8.

21 Назив дугачко и кратко пјевање произлази из односа мелодије и текста.

Мр Драгица Панић-Кашански

Музика сеоског поријекла као дио популарне градске културе

- Толеранција без губљења идентитета -

”Популарна музика у градској средини постоји у више облика, а разлози њене хетерогености првенствено проистичу из различитости њиховог порекла. Несумњиво најједноставнији су облици *настапали на селу*, а који су у град пренесени у оригиналном виду” (Големовић, Нова градска... 2006: 228).

Двогласно пјевање уз шаргију, које је веома популарна жива пракса, од Зворника, преко Брчког, до Прњавора¹, када га изводе тзв. комерцијалне изворне групе жанровски припада новој градској музичи сеоског поријекла.² Извођачи, као и музика коју изводе назива се *изворњацима*.³

У настојању да разумијем овај актуелни музички и културолошки проблем, пошла сам од тумачења изворњака као музике урбаног сељака (грађанина са сеоским културним

¹ Зворник, град на истоку Босне, Прњавор град на западу Босне – види карту (прилог бр. 1).

² Големовић користи и термин *хиберниски сеоско-градски облик* кад говори о гусларима у Србији ”јер већина гуслара који стварају живе у граду” (Големовић, Нова...2006: 229). Исти је случај и с пјевачима и свирачима –изворњацима.

³ Етномузиколошки термин изворњаци преузет је из народног говора и подразумијева:

- двогласно пјевање сељачких изворних пјесама уз шаргију, код српског, хрватског и бошњачког-муслиманског становништва етно-географског простора Посавине и сјевероисточне Босне;
- вокално-инструментални састав који изводи поменуте пјесме без обзира да ли живи у селу или граду.

Изворњаци или изворне групе броје од три до шест чланова у зависности од тога који инструменти прате два пјевача и на који начин се удружују (шаргија, виолина, хармоника, бубњеви, клавијатуре). Састави који за пратње користе шаргију и виолину, кад пјевају облаче ношњу свога краја и имају у свом репертоару највећим дијелом пјесме које су прошли селекцију. Вокално-инструменталне групе сачињене од пјевача изворног стила пјевања уз пратњу савремених музичких инструмената или оркестра који чине изворни народни инструменти проширили савременим музичким инструментима (клавијатуре, лимени бубањ, хармоника) наступају у савременој одјећи, онако како се облаче за свечаности. Од даљег избора инструмената у пратећем саставу зависиће и усмјереност групе: 1) више ка традицијском или 2) више ка савременом.

наслијеђем) настојећи да докажем да су **изворњаци** продукт интеракције фолклорних традиција и савремене културе.

Кренимо од села док не дођемо до првог тонског записа сеоске музике у граду. Кад се то десило родили су се изворњаци. До тада је иста та музика била само "сељачка музика".

У сјевероисточној Босни и Посавини истичу се два музичка инструмента на којима се изводи традиционална сеоска музика: **шаргија**⁴ и **виолина**⁵. На оба ова кордофона инструмента може се изводити соло инструментална свирка (кола и импровизације) или пратња пјесми. Такође, јављају се и удруженi у саставе: шаргија и виолина или шаргија и двије виолине или виолина и двије шаргије. Сваки од инструмената може имати водећу или пратећу улогу.

Оркестри – састави шаргија и виолина, такође изводе свирку или **прате пјесме**. Пјесме које ови састави прате припадају **старијој сеоској традицији** по својим музичким карактеристикама. Иако текстови могу бити исти, музички се ово пјевање веома разликује од сеоског пјевања у сусједним регијама (Семберија, Централна Босна, Херцеговина, Босанска Крајина, као и Славонија и Барања - сада Република Хрватска). Старинско двогласно пјевање без обзира да ли се изводи само вокално (као у прошлости) или уз пратњу саме шаргије (од средине 20. вијека до данас) или уз пратњу шаргије и виолине (која прима сеоски репертоар касних 50-тих година 20. вијека) оно је у чему се крије нераскидива веза с далеком прошлопошћу.

Старински облици пјевања⁶ у којима је вертикално **сазвучје секунде** између два гласа консонантно, а не дисонантно као у западноевропској музичи, заједничко је наслеђе три народа (Срба, Хрвата и Бошњака – муслимана, као и мањинских Рома и Каравлаха) у двије регије којима је додирна тачка Брчко дистрикт БиХ.⁷

⁴ Шаргија је врста тамбура, дакле кордофони инструмент типа дуговрате леуте са 4 до 6 жица једнаке дебљине уштиманих у три гласа : г – ц – ф . Г - жица су мелодијске, Ц - жица је бордунска, она се не скрађује.

⁵ Виолина је најкасније стигла у овај крај, али је данас, уз шаргију, један од најпопуларнијих музичких инструмената.

⁶ Рихтман их назива *полифоном праксом друже кипчекорије* с карактеристичним обликом који назива "свођење". Облик свођења нарочито запажен у Посавини састоји се у томе "што други глас премашује први (за велику секунду) на тај начин да сазвучје у интервалу велике секунде вазда настаје између **третог** и **четвртог** степена њихове скале" (Рихтман: 14).

⁷ Општина Брчко – град и 64 села и насељена мјеста од 2000. године је Брчко дистрикт БиХ према Коначној арбитражној одлуци . Од рата 1992. до 2000. територија бивше општине била

Изворњаци почивају на уважавању наслијеђених тоналних и функционалних специфичности датог етно-географског простора, једнако као и на досљедној примјени ванмузичких погодности данашњице, који у савременој комуникацији преносе исконски „музички код“ – секунду као консонантни интервал.

Препознавањем музичког кода – архетипа код изворњака, који се манифестије путем звучне слике у виду интервала секунде, установљена је константа. Управо та константа, то основно обиљежје сеоске музике – архаична секунда – преселила се у градове где се везала за мноштво музичких и ванмузичких новина чинећи с њима феномен популарне градске културе одређене регије назван **изворњаци**.

Пјесме су функционално везане и за обичаје годишњег (божићне, ускршње, бајрамске) и за обичаје животног циклуса (о рођењу, крштењу, поласку у школу, свадби). Тематски су бећарске, љубавне, породичне, завичајне. Данас су веома популарне шоферске (због двосмислених асоцијација у текстовима), шаљиве (о комшиницама и пријама) и пјесме које описују саме извођаче (Моја душа још припада селу). Посебно се истичу друштвено анагажоване пјесме и баладе које настају свакодневно. Оне приказују савремене историјске догађаје, ситуације и личности. У њима доминирају колективни ставови и субјективно виђење човјека погођеног историјским догађајима (види примјере текстова: Поребрице, Аризона 1 и Аризона 2).

Изворњаци су се за четири деценије колико траје њихово интензивно присуство у медијима континуирано развијали. Од прве плоче коју су снимили Илија и Марко Бегић (Д. Панић, Изворњаци... 2003: 23) уз пратњу шаргијаша Станоја Марковића до данас су стотине група користиле погодности савремених медија и продукције да и даље путем усмене предаје (!) одржавају музичку традицију. Занимљиво је да су осим продукције грамофонских плоча, преко аудио и видео касета, до ДВД издања и ЦД-ова, изворњаци освојили радио⁸, телевизију⁹,

је подијељена на српско, хрватско и муслманско Брчко. Од 2000. су органи власти, школство, здравство... мултиетнички.

⁸ Радио-емисије посвећене изворњацима еmitују се из: Брчког, Орашија, Шамца, Дервенте, Оџака, Добоја, Жепча... У Брчком је постојао Радио 076 који је еmitовао само ову врсту музике.

⁹ БН телевизија има емисију под називом Изворњаци, која се еmitује недјељом ујутро, у убичајеном термину за емисије намијењене селу.

интернет¹⁰. Али, немају свој часопис, као гуслари¹¹ који су у Србији градска музика сеоског поријекла.

Током прошлих 40 година смјењивала се друштвена клима веома брзо: деценија благостања, потом деценија кризе и нетрпељивости сваке врсте, затим ратне и поратне године и најзад вријеме толеранције и помирења. Најинтересантније би било размотрити утицаје у вријеме сукоба и толеранције друштва на изворњаке и изворњака на друштво. Прво, подсјетимо се на општу климу предратних и поратних година.

Што је економска и друштвена криза бивала већа то су појмови нација, етнос, културни и етнички идентитет постајали важнији (Рот, Слике...2000: 258).

"Неуспјело братство-јединство се манифестовало као етнонационализам који је замијенио претходну марксистичку идеологију. Ово је постало јасно касних 80-их када је, на наступима КУД-ова (у БиХ), публика аплаудирала само оним сплетовим игара које је познавала...публика их је посматрала само кроз призму етничности" (Lin Manners). Тај проблем су уочили етномузиколози, и на њега се указује. Резултати једне анкете у БиХ показују "...запањујуће непознавање властите традиције, селективан (махом национални) однос спрам фолклора, али и застрашујући утицај лоше економске ситуације и дневно промјенљиве политike на губљење свијести и спознаје шта је то што је наше културно наслjeђе и по чему се то као Босанци и Херцеговци препознајемо" (Карача-Бељак, Камо идемо...2002: 168).

Када су стереотипи служили као системи за одржавање идентитета десило се да су настали нови односи према стварности (Панић-Кашански, Проблеми...2006: 104). Томе су погодовале различите концепције националних културних идентитета у послејдој деценији 20. вијека. Различите концепције најављивале су сукоб. Проблем дефиниције и анализе националног и културног идентитета и сада је актуелан. "Од одређеног схватања националног идентитета зависиће и устројство саме државе као и мноштво институционалних решења и одлука. Стога ове анализе

¹⁰ Интернет странице: w.w.w.skala.rs.ba/-3k, w.w.w.mpreneume.com/tv.htm-10k, mp3muzika.blogspot.ba/11k, w.w.w.bihmp3.net, w.w.w.garevac.com/bespl

¹¹ Гусле, Лист Савеза гуслара Србије, Савеза гуслара Црне Горе и Савеза гуслара Републике Српске

имају и велики практичан значај за решавање актуелних проблема.“ (Миша Ђурковић, Културна...2001:1).

О, како је Платон имао право када је рекао: Каква музика таква држава!

Шта се дешавало са изворњацима?

У српским и муслиманским градовима су се полако повлачили уступајући мјесто тзв. српском фолку и муслиманској равној пјесми.

Изворњаци, сваки на својој страни стварају домољубне, патриотске па и националистичке пјесме које су имале увредљив садржај за друге народе. Међутим, чим се указала прилика изворњаци су пружили руку помирења, онда кад је то у народу још увијек изгледало немогуће.

Тако су побиједили и завладали биоакустички и тржишни закони¹². Шта то тачно значи?

Први битан моменат за толеранцију у сваком погледу је кружење робе омогућено појавом пијаце (тржнице) на брчанском коридору, у атару села Поребрице. Колико је тај догађај био важан и инспиративан свједоче и текстови пјесама. (примјер бр. 1).

На пијаци која је ницала на линији раздавања, у Поребрицама, нашли су се пјевачи и свирачи, и уз чашицу ракије и разговора дали себи одушка.

Тада је настала ова пјесма:

Ево прве пјесме после рата
Од комшија Срба и Хрвата.

Чуо их је власник кафана у Доњој Скакави и позвао да заједно пјевају. Измјењивали су се пјевачи, пјевао је свако са сваким.

Толеранцију је, dakле, омогућила укоријењеност музичке праксе. Пјевајући и свирајући оно што једино знају и разумију и што стога и воле, подсјетили су се на то да је њихов културни круг

¹² Докле су мозгови људи били испрани сведочи чињеница да је још прије пет година могло да се чује:

-Откуд та зелена мајица, па нисте муслимани. Или - Што је баш Мирослав Илић морао да буде Србин кад ја волим да га слушам или - Нећеш ваљада са тим крстом испод врата у Сарајево?

Ма колико то данас звучало смијешно и невјероватно, све су ове реченице изговорене у данас мултиетничком Брчком.

заједнички и да су им музички укуси међусобно много ближи него с њиховим сународницима из Херцеговине, Србије, Хрватске...

Не треба заборавити да су изворњаци наслијеђе двије регије, три народа и двије мањине. Ово је једна од најважнијих особина изворњака која свједочи о томе да је традиција нашег села хомогена.

На овој тези се заснива тврђња да је толеранција без губљења идентитета могућа. Јесте, јер у случају традиције народа етногеографског подручја о којем је ријеч, толеранција је значила повратак властитом (старом) културном идентитету. То што је музички идентитет, музичка пракса, музички укус исти код до јуче зарађених страна, само је још један парадокс у ионако апсурданој новокомпонованој стварности креирanoј примјеном стереотипа. Чим је какав-такав мир био успостављен, пјевачима се отворило тржиште. Стоја,¹³ пјевачица по којој се зове група каже:

- Може добро да се заради, ове године два ускрса, наш и њихов. Добро је пјевати у кафани у коју долазе и Хрвати.
- Не смета што си Српкиња кад пјеваш у хрватском¹⁴ селу ?
- Не ако знаш добро да пјеваш.

Утицај тржишта на развој и модернизацију музичких облика је евидентан. Изворњаци стварају јер **имају шта, имају с чим, имају коме, а имају и гдје да пласирају**. И старо наслијеђе и нове могућности. Имају коме, јер публика никад није била проблем.

Актуелне теме пјевају о ономе о чему се говори у кући, на збору, у скупштини, на телевизији. О ономе што је живот, овдје и сада. Шта их мучи, о томе пјевају. О чему размишљају о томе пјевају. Кад је пијаца на Поребрицама почела да се модернизује, и кад је названа Аризона, настала је нова пјесма (пр. бр. 2), а када су се појавили проблеми економске природе, и они су били опјевани (пр. бр. 3).

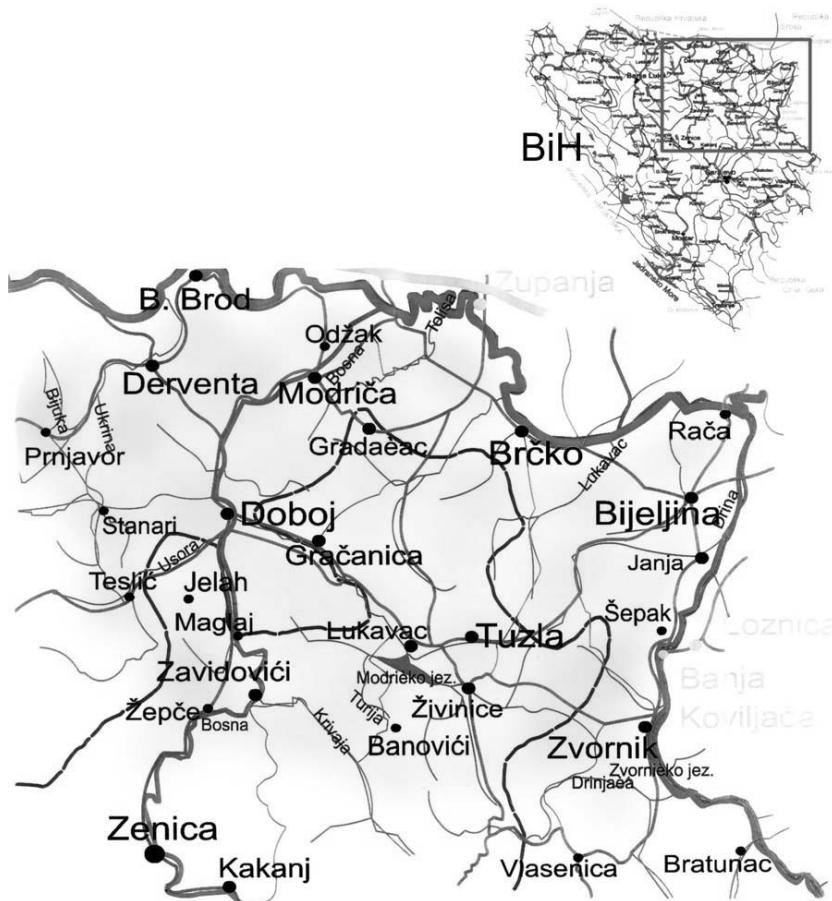
Историја и душа ових људи (изворњака) је у пјесмама.

¹³ "Људи воле изворњаке у којима има пјевачица. Оне носе миниће, све су расне, крупне и длакавих ногу!" каже водитељ радио-емисије Ритам Посавине Радио Брчко дистрикта БиХ. Прави идеал балканског мушкарца "сисата, гузата и ломна у струку", што би рекао Бора Ђорђевић. Колико сличности с представницима тзв. турбо-фолка, такође једног вида нове градске музике. Више о овом феномену у текстовима објављеним на интернету (види попис литературе).

¹⁴ Приje рата су у Посавини Срби и Хрвати живјели у заједничким селима. Веома су повезани брачним и родбинским vezama и истом културом.

Ко их буде доволно дуго слушао, знаће све о њима, али и о политичком и идеолошком контексту у коме се јављају и доживљавају пуну афирмацију.

ЛИТЕРАТУРА

Рихтман, Цвјетко, Полифони облици у народној музичи Босне и Херцеговине, *Билћен Институћа за проучавање фолклора*, Сарајево 1953, стр. 15

О. Големовић, Димитрије, Однос између градске и сеоске традиционалне музике, *Ентомузиколошки огледи*, Београд, XX век, 1997, стр. 185-210

Рот, Клаус, *Слике у главама*, Београд, XX век, 2000, стр. 257-290

Ђурковић, Миша, Културна индустрија и проблем националног идентитета, Рад изложен на 292. Научној трибини Института за филозофију и друштвену теорију, у Београду, 26.9. 2001, [w.w.w.nspm.org.yu/tribina/Predavanja](http://www.nspm.org.yu/tribina/Predavanja)

Карача-Бељак, Тамара, Камо идемо? Зашто се одричемо властитог традиционалног изричаја?, у: *Зборник радова, 3. Међународни симпозијум "Музика у друштву"*, Сарајево, 24-26.10. 2002, стр. 168

Maners, Lynn D. 2002 "The Transformation and Rearticulation of Folk Dance Performance in Former Yugoslavia: Whose Tradition, Whose Authenticity?" In: *Authenticity. Whose Tradition?*i. ed. by Laszlo Felfoldi and Theresa J. Buckland. European Folklore Institut. Budapest

Ђурковић, Миша, Диктатура, нација, глобализација, Институт за европске студије, Београд, 2002, стр. 267

Панић-Кашански, Драгица, Изворњаци – музика урбаног сељака, у: *Зборник радова с међународној научној скупштини "Дани Владе Милошевића"*, Бањалука, 10. 4. 2004, стр. 19–25

Ђурковић, Миша, Сека Алексић - побуна социјале, [w.w.w.nspm.org.yu/Intervjui/2005](http://www.nspm.org.yu/Intervjui/2005)

Ћирјаковић, Зоран, Турбо-фолк – наш а светски,
w.w.w.nsmp.org.yu/ Intervjui/2005

О. Големовић, Димитрије, Нова градска музика, *Човек као музичко биће*, Београд, XX век, 2006, стр. 228–229

Гајић, Добрица, Српски културни идентитет,
w.w.w.nsmp.org.yu/kulturna politika, 2006

O moj djede da se možeš dići
 Pripovjedna pjesma o "Arizoni"
 Pjevaju dva muška glasa uz
 violinu i šargiju

$\text{♩} = 120$

The musical score consists of four staves of music. Staff 1 starts with a treble clef, a key signature of two flats, and common time. It contains lyrics: "O moj dje-de da se mo - žeš di - ci zem - lju svo - ju i na - rod o - bi - ci," followed by a repeat sign and another section starting with "sva - kog da - na ka - da zo - ra svi - če." Staff 2 continues with the same key signature and time signature, featuring a violin part. Staff 3 starts with a bass clef, a key signature of one flat, and common time, with lyrics: "Sva - kog da - na - ka - da zo - ra svi - če," followed by "da pos - lu - šaš ti bra - ču Tu - nji - če, pa da vi - diš ve - li - ko - ga." Staff 4 starts with a treble clef, a key signature of one flat, and common time, with lyrics: "ja - da ka - ko jad - nik Po - sav - ljak na - stra - da (i.t.d.)" followed by a repeat sign.

¹⁵ Примјере транскрибовала Дуња Рихтман -Шотрић

ПОРЕБРИЦЕ

Ајмо мала ми на Поребрице
Продавати сукње и гаћице

Дођи мала да мијењамо гаће
Нису боље ни у твога ћаће

Дошли двије из ноћнога клуба
Скоро голе, а немају зуба

Ја је питам: какво жели рубље
Она каже: мени мало дубље

Питају ме компшинице двије:
Је л имате левиске (Levi's) димије

У димије, коно, пуно иде (материјала)
Па се неке зараде не виде

Дошли двије цурице са плаже
Па купаће костиме ми траже:

Од два прста да је уже, чико,
Ако није - не види је нико

Ajmo mala mi na Porebrice(jedan ženski i jedan muški glas uz
violinu, harmoniku i elektric.bass)

The musical score consists of five systems of music. System 1 starts with a male vocal part (bass clef) and a female vocal part (treble clef). The lyrics are: Haj'-mo ma - la, mi na Po-re-bri - ce, haj'-mo ma - la, mi na Po-re-bri - ce. System 2 continues with the female vocal part. The lyrics are: pro - da - va - ti, pro - da - va - ti, pro - da - va - ti. System 3 continues with the female vocal part. The lyrics are: suk - nje i ga - ci - ce, pro - da - va - ti, suk - nje i ga - ci - ce. System 4 continues with the female vocal part. The lyrics are: haj' - mo ma - la, haj' - mo ma - la, haj' - mo ma - la. System 5 starts with the male vocal part. The lyrics are: mi na Po-reb - ri - ce.

АРИЗОНА

Једног дана пут ме је нанио
Коридором брчанским кренуо
Нисам дugo овим путем иш'о
Крај једне сам тржнице наиш'о
На улазу пише Аризона
Такво име добила је она
Мало сам се ту зауставио
Неке чудне ствари сам видио:
Не вјерујем ја својим очима
Кад погледаш шта све тамо има
Има људи од сваке нације
Сви су скупа, као некад прије
И сви су се сложили са тиме
Нико никог не пита за име
Ту су Анте, Муjo, па и Jово
Скупа сједе и пију поново.
Питају се каква је то сила
која их је у рат увалила,
да се људи међусобно туку
сад пружају један другом руку.
И прије су овако живили,
Па зашто су онда се борили
Ништа себи нису остварили
Гора биједа него што су били
Ратне вође што су их водили
Цепове су своје напунили
И газде су сада само они
а њих нема у тој Аризони.
Ресторане разне отварају
А биједници гладни нек ходају
Ето Муjo, Jово и ти Анте
За шта сте се борили сад знате

Прије рата што сте год имали
У рату сте без тога остали
И опет сте данас неком криви
Вальда само зато што сте живи.
Нико није дош'о да вас пита
Је л' имате на тавану жита
И да ли су ваша дјеца гладна
Они што вас у рат уведоше
Сада од вас руке подигоше
Неће више ни да вас познају
А камо ли помоћ да вам дају
Да л' Хрвати или Срби били
Исти случај сви су доживили
Ко је биједник прије рата био
И у рату он је изгубио
Никад му се опоравит не да
Ни Бог неће на њега да гледа.

Jednog dana put me je nanio ("Arizona" I)

(dva pjevača uz violinu i šargiju)

11

16

17

Jed-nog da-na jed - nog da - na put me je na - ni - o.
jed - nog da - na, jed - nog da - na, put me je na - ni - o.
ko ri do rom br - čan-skim kre nuo Ni-sam du - go o - vim pu-tem
i g'o, kraj je dne sam tr žni ce na i g'o na u la-zu...

Аризона 2

О мој дједе да се можеш дићи
Земљу своју и народ обићи
Сваког дана када зора свиђе
Да послушаш ти браћу Туњиће
Па да видиш ти великога јада
Како јадни Посављак настрада
Врховници на нашем Балкану
Продадоше земљу Талијану
Само да би били у фотељи
Раде оно што им је по жељи
Што им волја то руше и пале
Богатство им не иде из главе
Граде виле насрет туђе њиве
И палаче за туђе крмаже
Аризону они измислише
Гдје приватне оранице бише
На њој праве зграде од бетона
Проклета им била Аризона
Имао сам велико имање
Сад је оно све тање и тање
Нисам продо нити сам попио
Талијан је на њег доселио
Некадашње моје њиве плодне
Нестадоше ко роса у подне
Жалио б' се али немам коме
Ништа добро не видим у томе
Мислио сам, мој рођени брате
Кад рат прође боље ће да дође
А сад видим да живим у сјени
Јер смо много у том преварени
Ја се надам и уздам у Бога
Да ће отић' са имања мога
Да поново у рано прольеће
Никне трава и процвјета цвијеће
Па да опет узорем и косим
моју земљу са њом се поносим

Ћазивања и записи

Dejan

Пећар Васић

ОСТОЈА, СИГНАЛИЗАМ И ЉУБИША ЈОЦИЋ

Дугујем захвалност драгим особама и сплету околности за то што сам се овог љета пар дана дружио са Остојом Кисићем, књижевником и књижевним критичаром из Београда. Било је лијепо, али није било и лако. Тешко је у разговору бити приближно равноправан саговорник са Остојом, макар и као конзумент информација које вам он пружа. Најлакше сам се, наравно, сналазио када би на ред дошла тематика из завичајног нам миљеа, било да се ради о давној прошлости или о садашњости.

Наиме, Остоја је родом из Ражљева а ја из сусједних Пипераца, компије па скоро и вршићац. Док су Остоја, Вито Марковић, Ацо Николић, Саво Видовић, Славко Иванић и други гимназијалци тих поратних година носили капе "лењинке" са жутим римским бројевима на челу који су означавали разред у који су они ишли, ја сам био задивљен, маштао да будем под истом таквом капом и касао коју годину за њима.

Остоја је послије гимназије студирао свјетску књижевност у Београду и постао име, пјесник, књижевник, књижевни критичар. Објавио више познатих дјела и тако ушао у многе библиотеке.

Послије појаве сигнализма као књижевног правца чији оснивач је Мирољуб Тодоровић, књижевник и мултимедијални умјетник, познат како у нас тако и у читавом свијету, оглашава се и критичко перо Остоје Кисића. Остоја тако постаје један од критичара који доприноси афирмацији овог авангардног покрета у књижевности и ликовним умјетностима тумачећи сигнализам, његову природу и сврху.

Прва књига која се може сматрати сигналистичком, иако је била, издање тзв. вербалне поезије, јесте Планета (1965. год.) Мирољуба Тодоровића. Она је означила почетак прве фазе сигнализма као поетског концепта и покрета, а то је сцијентизам (песничка наука).*

Остоја Кисић у свом дјелу *Незвана авангарда* тврди да је сточастичка сигналистичка поезија узроковала у језику поезије преврате каквих није било у српској књижевности од Вукових дана до данас.

Кроз поменути разговор, прије неколико дана, са Остојом сазнао сам да тренутно, поред осталог, ради на једном рукопису о Љубиши Јоцићу. А стицајем занимљивих околности имао сам част да се упознам и врло кратко дружим с покојним Љубишом Јоцићем.

Љубиша Јоцић (1910–1978), новинар, режисер, поета и преводилац, "експрессионистички" надреалиста који је своју прву штампану ствар објавио 1928. године као пјесму без наслова, укључио се у сигналистичку теорију и праксу 1975. године и његова дјелатност на том подручју трајала је свега три године. Без обзира на овако кратко-трајно бављење сигнализмом, оно је, по оцјени стручњака, представљало највишу тачку његовог плодног и обимног стваралачког рада дугог пола вијека.

Умјетника и боема Љубишу Јоцића упознао сам случајно давне 1970. године у Зеници. Десило се да у тадашњем Зеничком народном позоришту премијерно буде извођена представа "Шехерезада" у којој су као статисти учествовали ученици и ученице Средњошколског ћачког дома где сам радио. Ја као њихов васпитач позван сам да присуствујем представи, а потом на свечаној вечери коју је приредио тадашњи директор Позоришта Здравко Мартиновић. Ако се добро сјећам, представу је режирао Радомир Путник, а осим њега гост на вечери био је и Љубиша Јоцић до кога сам ја сједио и скоро цијело вече с њим разговарао. С њим је тада у Зеници боравила и млада француска умјетница, име сам јој заборавио, Љубиша ми је рекао да је сестра познатог глумца Лорана Терзијефа. Она је тих дана у атријуму старог Соколског дома (у њему је било позориште) излагала своје скулптуре од жице и лакших комада жељеза. Били су заљубљени пар, рекао ми је Љубиша.

А Љубиша Јоцић је тада дошао у Зеницу с намјером да сними филмску причу о "Два милионера". Главни јунаци те приче били су, прво, Словенац Алојз Дерлинг, проналазач у области ватросталних материјала и зидарства, те оснивач и директор зеничке "Ватросталне",

Остоја Кисић, Драгица Панић-Кашански и Ало Николић

ондашње фирме која се у свијету прочула по градњи високих пећи, димњака и водоторњева. Он је, што на основу тантијема, што због високе плате, заиста био милионер. Други је био зенички Ром Ариф Хералић, ливац, који је специјалном шипком, на превисокој температури, никад с доволно дугог одстојања, у азбестном одијелу с каџигом и специјалним наочарима пробадао посуде из којих би потекло растопљено жељезо у калупе у којима су се формирали велики "балвани" звани каупери. Једном га је таквог затекао и фотографисао Никола Бибић, фотограф портер "Борбе" и та се фотографија нашла на аверсу (глави, првој страни) папирне новчанице од десет динара. (Још увијек многи људи погрешно мисле, па и упорно тврде, да је то била фотографија Алије Сиротановића.)

Ариф Хералић је више пута за живота тражио од Југословенског завода за новчанице да му исплати хонорар, накнаду или одштету за коришћење његове фотографије и добијао је, али никада довољно. Живио је боемски, молио по кафанама да му неко плати пиће, а при крају живота просио је и умро, кажу, сједећи на плочнику тадашњег Булевара братства и јединства, између ријеке Босне и хотела Металург. Био је милионер само по номиналним вриједностима одштампаних новчаница с његовим лицом. Умро је и Алојз Дерлинг уз сву љескарску и породичну његу. Умрла је, колико знам, и ондашња фирма-гигант "Ватростална".

Није ми познато да ли је Љубиша Јоцић завршио тај филм о два милионера прије своје смрти ни да ли је остао неки дио снимљеног материјала. Тема је била изванредна, а и протагонисти.

Љубиша је оних дана изразио жељу да дође у Средњошколски ђачки дом. Смјестили смо га у једну празну ђачку собу, хранио се из домске кухинje и три вечери узастопно држао предавања ученицима о неким тајнама филма и глуме. Дјеца су била одушевљена, а и он се понашао као врло млад човјек. Поклонио ми је тада своју књигу "Скривени светови". Књига-поклон била је намјењена неком другом па је већ написану посвету прецртао мастилом и написао нову за мене. Та књига као и све које сам имао остала је у зеничком галиматијасу дведесетдруге и наредних година.

Ух, како је лијепо па макар са сјетом, пребирати по успоменама из младости, а и ондашња времена су некако била...

* Неке информације користио сам из текста "СИГНАЛИЗАМ У ФОНДОВИМА БИБЛИОТЕКЕ САНУ" - Посебна библиотека Мирољуба ТОДОРОВИЋА (ПБ 19) Аутор: Тања Ивановић, шеф Одељења за обраду Библиотеке САНУ.

КОВАЧ ИЗ МАЧ-КОВЦА

Једна легенда или стимолошка теза каже да мајевичко село Мачковац није добило име по некаквом мачку, појединцу ил' дружини која се тако звала, него, брате мој, по томе што су се ту у прадавна времена када су мачеви били главно оружје ковали најљући мачеви које су носили најбољи јунаци. Заставаћемо ту и обећати да ћемо потражити бољег познаваоца и тумача те легенде, неког Мач-ковљанина, Лопарца или другог зналца чија прича буде ујверљивија.

А сада и овдје желимо да представимо чика Раду Лазића који је рођен 1919. године, а још и данас ради ковачки посао у малој ковачници која се налази у Мачковцу, код улаза у Циглану или готово испред табле која крај асфалтног пута означава почетак општинског мјеста Лопаре. Ушли смо у ковачницу око десет сати прије подне. Био је крај марта 2007. године. Насмјешши нам се не напуштајући танку мотку којом покреће мијех распальјући ватру у којој се зажарио неки гвоздени предмет. Објаснио је да то загријава сјекиру коју му је неко донио да је "поклепа", тако се зове ковање, растањивање ужарене сјекире, па онда оштрење што могу и чине само ковачи. У даљем разговору објаснио нам је да се његов посао свео углавном на такве и сличне ситне услуге. Гријање па ударање чекићем по сјекири на ковачком наковњу, да би се растањила и проширила њена оштрица, затим каљење у води па дотјеривање оштрице на тврдим каменим точковима, званим "тоцила", траје читав сат. Цијена те услуге је, каже Радо, само пет марака. Тоцила су у ствари два округла каме-

на точка, неједнаке тврдоће, постављена на заједничку осовину коју ковач покреће ногом уз помоћ замајца. Објаснио нам је да су оба камена ископана и обрађена у сусједном селу Брусици. Јасно, тај камен бруси жељезне оштрице, то је брус и отуда, вјероватно, потиче и име тог села. Али и то је, зар не, посебна тема!

Са сјетом нам је чика Радо Лазић причао о времену када је почeo да ради ковачки занат. Негде одмах послије рата, 1946. године, "када су комунисти добили власт" запослио се Радо у Пилани па у Циглани и одмах ковао. Био је нешто заната научио од једног комшије "за вријеме Краљевине", како он каже, а кроз дугогодишњи рад се усавршио. Било је тих година пуно посла.

Уз рад нам је причао: -Остали послови су легли. Прије су се клепали лемеши. Сада само брусилицом навуку. Мање се оре. Одбио се народ од польопривреде. Прије сам правио будаке, кесере, разни алат од челика, узмем комад федера, мора бит челик. Раније сам и варио сад се то мање вари, сад се вари апаратом за варење.

Не можете без наковња? - Јок! Све што се искива ради се на наковњу. Прије сам ково и плоче (потковице). Радио сам поткивање коња и волова. По три - четири паре на Пилани дође за дан. Сада нема, један чоек из Пушковица дошо уз рато, довуко на трактору волове да поткује. Прије нијеси много плоче наковат, колко и је било. Сад се мало и оре и то све трактором. Опет је све теже за сељака нема ко да поклепа ни сикиру ни лемеш.

Причао нам је и како прави дрвени угаљ, ћумур.

- Нацијепам шљивовине суве покрупно и убацим у метално буре од нафте, кад изгори онда опет набацам, додам дрва док не дође угаљ до вра. Прије су слагали дрво у фигуру па покривали земљом па сву ноћ мораш дежурат. Угаљ море и од буковине и растовине, ал најбоља је сува шљивовина, најјачи угаљ. Прије је било посла да

немаш кад љеба једеш. Сад понеко донесе сикиру или шпиц за клепање.

Је ли шпиц онај алат за обраду камена?

- Ја! Сад се и куће друкчије праве, а и камен реже и бруси. Прије се правиле кламфе и клини ко прави кућу, сад узму све у гожђари, па и оне кубурњаке. Прије сам окиво кола која колари направе. Шине узмеш у гожђари по три метера дужине, мјериш па рупе пробијаш, па карике направиш и набијаш, тулије направиш па избушиш. Колске осовине је правила љеваоница, укопаш у штелове, само окујеш осовине у кундаку, некад су биле дрвене осовине па на двије стране од шине направиш тульке па набијеш точкове.

Колико су тешки чекићи којима кујете?

- Ови су од килу, онај од двије, а мацол од пет кила. Нема после, ради се само ситно.

Који су то ситни послови које радите?

- Донесе понеко пољски алат, мотике, косе, кад пукну нитујем а ако узме нову косу мораш му је скучит и затравит, доћерат да море косит. Буде просто и немере да коси док ковач не доћера. Нову косу свако себи откива, има бабицу и чаканац. Кад пукне коса метнем петицу па занитујем. Кад почне кошевина долазе ми. Како која година све горе.

Има ли још ковача у мајевичким селима?

- Има још један ковач гор на Заједници од мене млађи 12 година, али је слаб. Има и у Челићу. Било је у Прибоју сад нема, има један већином ради браварију, врата и прозоре од жељеза. Прије смо правили шарке, резе на вратима. Сад то све има у гожђарама само је тање, нејако.

Док сте били у предузећу јесте ли имали норме за поједине послове?

- Норма је била сат после клепање сикире. А ако правиш плуг – три до пет дана.

Од чега сте правили плугове?

- Нијесам све. Од шине се осијеџало за окове, а лемеши су били ливени па га мораш доћерат, даске од јачег плеха, цртало искујеш од федера. Дрвени гредељ укопаш па стегнеш оковима.

А како сте спајали?

- Пробијеш рупу на федеру па га занитујеш, тако, једно пет дана да направиш комплетан плуг.

Има ли неко да ће Вас наслиједити у том послу?

- Неће нико од мојих наставити. Један син ми је био у Њемачкој. Да није там отишо не би се сад мого љебом ранит. Други син радио у Термалу, а сад нема ни плате ни пензије. Имам једно 30 дулума земље, понешто син обради ал чешће оде у Бијељину па ради као варилац, то је био и у Термалу.

Је ли Вам жива баба?

- Није, дваест осам година живим без бабе. Имам у кући снау, сина и унука. Унук неће се жени. У сваком селу има десет-петнаест момака неожењених. Народ одумире. Слабије има цура неудати. Били прије вашери код цркве по селима а нећељом се говеда чувала па се момци и цуре састајали. Сада се састају у биртији, ја нијесам смио уђу у биртију, ако те неко види кае: Ено га лола. Седамнаестеро нас живило у кући, сви заједно, а све се радило ручно. Пошље онога рата се раздијелили. Дотле отац био старјешина, ако зарадиши њему све предаш. Учи нећеље мораши оца питат ођу ли на сијело, ако није домаћин код кога је сијело нијесам смио рећи. Одма загалами: - Кућеш лоле, да ти разбију главу, спавај! А јест било туча. Набију тулије на штапове па се потуку. Уби. Ако идеши опет мораши устат прије зоре. Кад је каки год ишло се у цркву буде цура из свакије села. Ако си у послу цура није штешла поћи за те. Кае: - То је торбичар! (Носи храну у торбици.)

Ако си имо марву, земљу, био газда, мого си се оженит цуrom дукатлијом. Она донесе дукате, онда су били скупљи, сад немаш коме продат, шта ће ти.

А јесте ли запамтили гладне године?

- Мајка моја ми причала за вријеме Аустрије одеш у Бијељину наћеш пет кила куруза метнеш сувије шљива, сажуњаш и направиши прову. (Жуње - жрвањ, мали ручни млин). Мало узмеш у једну руку, док другом окрећеш горњи камен и озго убацујеш по коју зринку. Собом су се и рубине преле и ткале, од конопље и од ћестена (лане). Па каптури. Жене сву ноћ ткале, преле, није ко сада само гледају телевизију. Зато пуно народа носи наочаре.

Данас нема кризе има хљеба и одјеће?

- Јест! Ал' у Светом писму пише: "Благо оном ко сачува имање". А сад се једе масноћа прије се постило јела се прова, свој производ трошио. Пиво нико није узимао на селу, било у градовима у бурадима, густо. Сад тече, а сок - то је фарба. Прије рађале крупшке такише по двије три пушнице осушиши, или покиселиши у ракију ил' туршију.

Ја иш'о у школу поп четвртком предав'о Катизис, ако не знам састави нокте, па прутом. Сад дошо народ сит, не попштује старијег. Сам гледа ће ко кога преварит, па и опљачкат, убит. Каже у посланици светог Јована: "Бише људи, познаваше Христову науку, не шћеше поштовати, сами себи поставише свеце, само требује гојиш." Нема ту напретка до Божије воље.

Новак Танасић*Црква Свете Богородице у Обудовицу***ДУХОВНИ СТОЖЕР ПОСАВИНЕ**

Срби у БиХ нису до 1878. године и окупације од стране Аустроугарске монархије, имали право на организовани црквени живот. Турци су нерадо одобравали подизање храмова. Дозволе су се, у ријетким приликама и под посебним условима, плаћале великом количинама дуката. Услов је редовно био да је црква без звона јер је Турцима сметала и звоњава и гласно мольење.

У драгоцјеним биљешкама благопочившег проте обудовачког РИСТЕ Ђ. Јовановића (1907-1999), остало је записано и следеће: “Дин и крст се никада нису слагали па су школе и цркве биле ријектост. Крст се чувао у срцу, а уместо писмености, рабошило се зарезима на штаповима. Свештеници и учитељи били су готово неписмени људи, али су имали високо развијену националну свијест и неугасиву жар и љубав према вјери и светосављу”.

То је, уз пословични српски инат и упорност, покренуло Посавце на грандиозан подухват чак и за ово вријеме - градњу садашње цркве у Обудовицу. О томе постоје сачувана три свједочанства. Два су уклесана на сјеверном дијелу објекта, а трећи је молба у рукопису.

Прво свједочанство, урезано у камену изнад дворишних врата обудовачког храма гласи:

“Овој Светој Цркви ћолаже се темељ, при богољубивом Архиепископу и Митрополиту, зворничко-тузланском господину Дионисију I и настојајељу Симојану Симојевићу, пароху из Горњег Жабара, године од стварања свете 7.373. и од рођења Христова 1864.”

У другом свједочанству, на истом зиду, изнад једнокрилних врата пише:

“Стара Црква пренешена из Слатине у Обудовац, године 1780, преокриита стара Црква 1818, сиљена стара Црква 29. 10. 1858.”

Трећи докуменат је мастилом писана молба Српско-православне Црквено-школске општине Обудовац 10.12.1904. године, број 96, а упућена Земаљској Високој Влади Сарајево,

којом се моли “да се земљишће, које је на босанско-херцеговачки епархијски парцела број 1652, која се простире око Цркве и служи за црквене зборове, ушице на Српско-православну Црквено-школску општину...”, итд. Наведени записи и ова молба (добро очувана), с потписима чланова Црквено-школског одбора, с представником свештеником обудовачким Ђоком Јовановићем, јасно и убедљиво свједоче о томе да Црква у Обудовцу постоји заиста дugo.

Објекат који сада краси центар села дуг је 37 а широк 22 метра. Висина до крова износи 12 метара, а велики торањ с крстом је висок 46 метара. Два дијела цркве су зидана од камена званог “сига”, а трећи (горњи), од цигле. Темељи на којима вијековима стабилна и стамена опстаје, широки су три метра, исто толико покопани у дубину, а у ту дубину набијени су колчеви дужине два метра, од чисте храстове црвени, да би с њих почела градња зида чија је дебљина метар и по! Камен уграђен је у зидине овог монумента у срцу Посавине довожен је из рудника код Босанске Бијеле и из рудника званог “Опежа” на локацији Модриче. Клесање камена за градњу је обављано у рудницима, а превоз до Обудовца у дрвеним колима с дрвеним осовинама. Кола су вукли волови, а ситније камење је превожено и на осамареним коњима.

Црква има један велики и два мала олтара. Огроман иконостас висок је 19,5 метара. Осликао га је познати умјетник Роман Петровић из Сарајева који је студирао сликарство у Петрограду, Кракову, Паризу и Загребу. Иконостас има 24 иконе, а сви ликови су, што је посебна карактеристика, рађени у природној величини. Осликовање је почело 1937. године а завршено 1940. када је иконостас и освећен. Све иконе су урађене у хладном, љубичастом тону побожности и тајанствене мирне статике, што је карактеристика иконографије у старом византију, овдје модернизоване с новим изразом. То је, за наведено вријеме, била права и велика новина православног сакралног сликарства.

Јосо Максимовић из Маглаја записао је да је градњу цркве у Обудовцу водио архитекта Таса из Охрида, уз помоћ 50 мајстора и обичних радника, Срба из ових крајева. О томе свједочи и Повеља за коју се зна да је узидана у темеље брчанске православне цркве срушене од усташа 1942. године, у којој је писало да је “брчанску и обудовачку цркву зидао архитект Таса”.

Дрвена грађа је из Возуће, поклон тамошњег Манастира, а сплавовима је пуштана низ ријеку Босну до Босанског Шамца, одакле је превозена у Обудовац на запрегама. Цркву је градило 18 околних села, од Гребнице до Вучиловица, и од Орапија до Скугрића. Посебно је занимљив податак да су се домаћини сами опорезивали, на скупштинама које су одржаване сваке године где се утврђивала годишња обавеза. То је био основни начин прикупљања средстава, а вођене су и добро организоване акције уписа добровољних прилога на територије цијеле БиХ и Војводине.

Емисари су стизали и до Русије и враћали се одатле доносећи значајне прилоге у дукатима. Ишло се, како су тадашњи организатори те акције звали, у "писанију". Два или три виђенија човјека одлазила су на вишемјесечно и годишње путовање, и сакупљала прилоге. О свему су вођени (и дијелом сачувани) благајнички дневници о убирању средстава за градњу, који се налазе у листопису обудовачке цркве.

ЦРКВА ПОД ЗАШТИТОМ ДРЖАВЕ

У Службеном гласнику БиХ број 90, од 13. новембра 2006. године, издање на српском, босанском и хрватском језику, објављена је Одлука Комисије за очување националних споменика:

"Градитељска целина - Црква рођења Пресвете Богородице, са гробљем и покрећним наслеђем у Обудовицу код Босанског Шамца (Шамиа), проглашава се националним спомеником БиХ.

Национални споменик чине црква и гробље, те покрећно наслеђе која чини иконостас и 26 икона".

Познати су свештеници и учитељи, земљорадници и трговци, који су несебично радили на изградњи садашње обудовачке цркве: настојатељ цркве прота Стојан Стојчевић из Горњег Жабара (данашње Пелагићево), Ђура, Јован и Живан Јесић – сва тројица из Баткуше, Ђорђа Драгић, путар из Г. Жабара, Глигор Јовановић из Обудовца, поп Цвијетин Шиканић из Љубовије, Илија Ђуjić из Обудовца, поп Стеван Поповић из Доњег Жабара, Мојсије, звани Мојо, свештеник обудовачки и син му Василије звани Васо, поп

Марко Радуловић, поп Коста Јовановић из Поребрица, поп Никола Јовановић из Слатине, поп Мића из Кладуше, поп Максим из Човић Поља, поп Тривун Пантелић из Лончара, и многи други. Посебно мјесто у дугом списку истакнутих заузимају учитељи Танасије Павловић из Обудовца и Петар Миросављевић из Футога у Срему.

Почетком 20-ог вијека (1901. године) на мјесто пароха обудовачког долази прота Ђока Р. Јовановић – Рговић из Пушковца – срез Бијељина, и служи до 1934. године. Он је, са народом, саградио дом за пароха обудовачког, ограду око цркве, и порту засадио кестеновима и липама, набавио велико звono од 860 килограма које је освећено и подигнуто 1922. године (фотографија с тог догађаја се чува у архиви цркве).

Аустроугарска војска је 1917. године скинула три звона са обудовачке цркве (и сав бакар) и одвезла их у топионице као ратни плијен. Парох Ђока Јовановић је умро 1934. године (одмах на почетку рата 1914. године био је ухапшен од Шваба и одробовао

Црква у Обудовциу

годину дана у тамницама мађарског Арада). Оставило је дубок и неизбрисив траг у дјелима својим и својих парохијана, вјерно и предано служећи Богу и Цркви на начин који може бити примјером и данас. На његово мјесто је 1935. године намјештен његов син прота Ристо Јовановић, који је такође дао велики допринос учвршћењу вјере, културе и традиције међу Обудовљанима и мјештанима околних српских села. Водио је градњу и подизање иконостаса, уређење храма и околине, изградњу Светосавског дома, и много других акција везаних за цркву, културу и духовни живот средине. Умро је 1999. године у дубокој старости, а у његовој кући, код његове дјеце и потомака, сачувано је много драгоценјих докумената и записа.

И они су, као и црква Свете Богородице у овом великому српском селу, жива историја народа Посавине.

Разговор с поводом

Код манастира Светог Николе на Озрену

Марица Лакић

*Разговор с Дејаном Мирићем,
предсједником Светосавске омладинске заједнице у
Брчком*

У БОРБИ ЗА ДУХОВНОСТ, ПРОТИВ ВЈЕТРЕЊАЧА

По благослову Светог архијерејског синода Српске православне цркве, светосавске омладинске заједнице почеле су да се оснивају 1995. године. Прва је основана у Архиепископији београдско-карловачкој. Када је ријеч о Зворничко-тузланској епархији, прва Светосавска омладинска заједница (међу чланством и у јавности најчешће се користи скраћеница СОЗ) основана је у Брчком 23. децембра 2001. године. Регистрована је у Основном суду у Брчком као удружење грађана, у мају 2002. године.

Добре намјере, племенити циљеви и дубока вјера одлике су Светосавске омладинске заједнице у Брчком, бар оних младих људи који у задњих годину дана раде на добробит српског народа. Њихов рад огледа се првенствено у организовању предавања, промоција књига и филмова, организовању поклоничких путовања и прикупљању материјалне помоћи угроженима. О свему овоме разговарамо с Дејаном Мирићем, предсједником Светосавске омладинске заједнице у Брчком.

Од кога је потекла идеја о оснивању овакве организације и да ли је шта слично постојало раније?

Постојао је само Свјетски савез православних омладинских организација који је бројао 10–12 чланица из цијелога свијета, из православних земаља. Код нас је та идеја стигла 1994. године преко младих свештеника који су ишли по свијету, поготово преко студената богословије који су боравили у Русији. Идеја је почела полако да заживљава у одређеним круговима Светог архијерејског сабора, док није дошла до владика.

Шта је ваш основни задатак? На шта сте усмјерени у свом раду?

Првенствено, ми смо духовно чедо Српске православне цркве. Задатак који нам је Црква задала је рад с младима. Пуно је послала и Црква не може све да стигне па је било потребно да се укључи и цивилна омладина. Желимо да на један савремен, модеран начин представимо младима њихову мајку Цркву. Кроз спорт, културу, еколођију, радио-дифузну дјелатност. У почетку су то биле спортске активности да би се што више младих приклучило а посредством тих активности ми смо ширили и вјеру православну, на начин приступачан данашњем младом човјеку (дијељење мисионарских летака). Наш задатак је да се бавимо духовним стварима, то нам је најпотребније. Важно је прићи некрштеној омладини.

Црква, значи, на неки начин даје вама, а ви јој кроз свој рад враћате омладину?

Свештеници не могу да постигну све, посебно не с младима. Првенствено мислим на начин на који ми то можемо, опуштено, модерно.

Колико има слободе у вашем раду? Колико се уважава слободна иницијатива?

Свака епархија је за себе аутономна. У свакој епархији постоји СОЗ. Морам да истакнем да је захваљујући владики Василију најбоље ангажована омладина у СОЗ-у у Зворничко-тузланској епархији, са седам регистрованих организација. Имамо потпуну слободу у раду, слободу размишљања и дјеловања. Постоји Извршни одбор у коме имамо координатора. Координатор је свештено лице које директно поставља владика а Извршни одбор бира Скупштина СОЗ-а. Координатор на наше предлоге утиче само у смислу да изнесе своје мишљење како нешто најбоље и најлакше реализовати. Наравно, он идеју благослови. Ако је у питању акција с неком инославном организацијом то иде до владике који одлучује да ли је то потребно или није.

Како постати члан СОЗ-а?

Не постоје неки посебни услови. Приступ је слободан. Свако може да буде члан, био крштен или некрштен. Најлакше је, свакако, преко Цркве. Не постоје чланске карте али постоји евидентија људи који желе да помогну, не само СОЗ-у него и Српској

православној цркви. Омладина се углавном прикључује на друштвима након литургије. То је можда и најискренији и најљепши начин да се упознамо. Имамо просторије. Сада смо у Грцици.

Прошле године сте обиљежили један мали јубилеј. Ако подвучете црту, шта је испод?

Прошле године је било пет година постојања и рада. То је обиљежено у склону наше крсне славе, Светог Саве. На Светосавском балу смо подијелили и скромне поклоне онима који нам помажу у раду, онима који су прешли тридесет пету. Тренутно активно и креативно ширењу православне вјере у Брчком доприноси око дводесет људи. Можемо рећи да је то у посљење вријеме постала једна борба с вјетрењачама. Ипак, брчански СОЗ добро котира у Сабору који је у оснивању и има веома добру позицију у великом сабору српске мреже православних организација из свих српских земаља.

Шта је најзначајније од онога што сте у посљедњих годину дана урадили, а урађено је много?

Све од набројаног је значајно јер смо преко сваке те акције успјели да допремо до нечије душе. Између осталог, путем тих манифестација, сви они који су чули за СОЗ а нису знали како да приђу, увијек смо гледали да неког позовемо, да кажем „у чланство“ СОЗ-а. Можда је од свега најзначајније да подигнемо Светосавски бал на одређени ниво. Поред Београда и Беча сада је и Брчко на карти светосавских балова. Важно је да у бал укључимо не само чланове СОЗ-а, него и шире друштвене заједнице, људе који су на било који начин допринијели ширењу културе у Брчком. Тренутно планирамо да одржимо први припремни састанак за бал 2008. на који бисмо позвали Драгицу Панић-Капански, Саву Теодоровића, Марицу Лакић, Брану Рибара, Наду Стјепановић и три члана СОЗ-а. Посебно важно је да је Први сабор православних организација РС и ФБиХ, одржан 2006. у септембру мјесецу у немањићкој задужбини манастиру Светог Николе на Озрену. Учествовало је тринест светосавских организација. Донесена је једна повеља. Важна је и акција скупљања хуманитарне помоћи за српски народ на Косову и Метохији. Ријеч је о акцији која се мора наставити. Радило се од фебруара, а прије 3-4 дана одвезено је то доле. Нисмо

знали коме то иде и на шта ће то личити. Доле је изузетно тешка ситуација, магацин је већ био празан. Наша помоћ је добродошла. Тамо су људи видјели једно потпуно сиромаштво и биједу кога овдје ни за вријеме рата није било. Потребно је да се сви овдје укључимо па макар с једном врећом од 25 кг брашна. Шта можемо са тринаест конвертибилних марака колико кошта та врећица брашна? А колико то доле значи!

Колико је и чега отишло на Косово?

Ријеч је о два шлепера, дводесет пет тона материјалне помоћи. Од тога је петнаест тона хране. Мислим да је то мало. Заказали смо. Отишли смо у материјално. Не могу да схватим да људи не знају да свијет тамо гладује. Потребна им је храна, више него одјећа.

Да ли стање Срба на Косову нама није довољно приближено или смо изгубили осјећање да помогнемо другом?

Нажалост изгубили смо осјећање. Све се свело на новац. Чак и код оних који не би смјели да мисле и живе на тај начин. Морамо се вратити духовном. Не бих да осуђујем али они који су ту да буду примјер морају то заиста и бити, својим дјелима.

Колико су спремни да дају они који имају? Јесу ли они задовољни вашим радом?

Посљедњих година је било малог разочарења и скептичности према СОЗ-у. Постоји и нешто друго што се тиче хуманитарних акција. Многе невладине организације и многи појединци долазе тим привредницима и траже и они су постали неповјерљиви. И према нама су скептични па смо помало разочарани посебно када смо реализовали ову задњу акцију. Ми нудимо сарадњу. Могу видјести за кога радимо и како радимо.

Ко вам највише помаже у раду?

Највише нам помаже СПЦ. Тако је било и сада када смо остали без просторија па нам је уступљен парохијски дом у Грчици. Изашао нам је у сусрет наш координатор, парох из Грчице, отац Драган Ђирковић. И остале проте нам излазе у сусрет у смислу да нам дају простор за састанке, за неку активност. Имамо елитно право да наше догађаје плакатирамо, да обавештавамо свијет преко цркве. Из Одјељења за урбанизам је је

најављено да ће све невладине организације бити смјештене у просторе у власништву Владе Брчко дистрикта.

Шта вам тренутно највише недостаје?

Недостаје нам омладина. Након основне школе и вјеронауке њих више нема ни у цркви ни у СОЗ-у. Ту ћемо се морати више ангажовати, више пажње посветити средњошколској омладини. Док вјеронаука не дође у средњу школу.

У техничком смислу шта вам највише недостаје?

Отворили смо интернет страницу која је изузетно посјећена. На њој су сви подаци о нама, нашим активностима али и вијести из читавог православног свијета. Имамо и духовни форум који је веома посјећен. У том смислу смо прилично задовољни. Недостаје новца за наше пројекте, мада нама не треба пуно.

Рекао си да вам је приоритет духовни сегмент живота. Размишљате ли о мисионарској школи?

Ми бежимо од елитизма. Не желимо радити на тај начин. Имамо благослов од владике да радимо један пројекат који развија наш координатор, прота Ђирковић, а то је један светосавски камп. Наћи одговарајући локалитет, саградити један већи објекат у коме би се радило с младима, то нам је жеља и циљ.

Да се вратимо поново на причу о прикупљању помоћи за Косово. Хоћете ли поновити ту акцију?

Тромјесечну акцију о којој смо говорили, ми смо изнијели на својим леђима. Сада је ред да браћа и сестре из Бијељине ураде нешто на том плану. Понуђено је да се ОШ Свети Сава договори са школом с Косова и да се дјеца одоздо доведу овамо током љета. То би било веома корисно за ту дјецу.

Ивана Жигон је рекла да су они мали логораши, једини у Европи. Шта ако Бијељинци ништа не ураде? Хоћемо ли, по нашем обичају, чекајући да неко други нешто уради пропустити прилику да помогнемо?

У праву сте. Само се та дјеца возе у школу аутобусима на којима су затворске решетке. Уколико Бијељинци ништа не ураде, Брчко ће поново урадити сва посао.

Нова жетва је на прагу. Хоћете ли под неким пригодним слоганом поновити прикупљање материјалне помоћи, конкретно хране?

Позивам овом приликом сав српски народ у Брчком, све добронамјерне људе, да донирају по једну вређу брашна, да један шлепер испенице упутимо доле. Добро би дошла и једна половна пекара, коју би наши пекари донирали како би људи могли сами пећи хљеб.

Шта ћете још урадити до краја године?

Организоваћемо једну промоцију, ријеч је о књизи Мире Лолић-Мочевић. Намјеравамо да пошаљемо у Мађарску, у сарадњи са Црквеном општином будимпештанској, дјецу на вјеронаучни камп. Очекује нас и Сабор српске мреже где намјеравамо да поново покренемо *Покреј за живоји*, који велича рађање и живот. Послије тога је и Други сабор православне омладине РС и ФБиХ. Покушаћемо да урадимо и један светосавски парк у шумици на Илићки. Пара недостаје али снаћи ћемо се. Желимо да урадимо и један молитвеник за славовиде, уз помоћ Владе РС.

Првенствено сте окренути себи, свом народу. Да ли нудите сарадњу и другима?

Ми стално нудимо сарадњу. Мада нас, најчешће, овде код нас не разумију. Лакше се споразумијевамо са онима из иностранства. Али не одустајемо.

Каква је сарадња са сродним организацијама и удружењима са српским предзнаком?

Весма смо задовољни и квантитетом и квалитетом те сарадње. Ту првенствено мислимо на Баштинар, Коло српских сестара и Просвјету.

Колико теби, као једном агилном члану и предсједнику СОЗ-а у Брчком остаје времена за тебе, Михајла (двогодишњи Дејанов син), за породицу?

Да сам монах, можда би било лакше... Моја жена ме разумије. Да бих се посветио овоме што радим у СОЗ-у моја супруга мора повући виште када је ријеч о нашој породици.

Шта ћеш неизоставно усадити у свијест свог дјетета, бар покушати да то урадиш?

Желим да хришћанску вјеру, православље пренесем свом дјетету. Да схвати снагу духовног и важност смирења и стрпљења. Од оног што је у традицији крсну славу и пјесму, уз гусле.

Мене је моја баба усмјерила ка вјери и православљу. Некада су то радиле баке а данас вјеронаука. Морамо остати у вјери. Само тако смо неко.

МОЈА АЗБУЧНА ПЕСМА

1. А Азбуку,	16. Н Народ
2. Б Боже,	17. Њ Њиве,
3. В Волим:	18. О Отаџбину
4. Г Грачаницу	19. П Правду,
и	и
5. Д Децу,	20. Р Рађање
и	и
6. Ђ Ђаке	21. С Слободу,
и	и
7. Є Еванђеље,	22. Т Тројицу
и	и
8. Ж Живот	23. Ќ Ћирилицу,
и	и
9. З Здравље,	24. Ү Учење
и	и
10. И Истину	25. Ф Фрулу,
и	и
11. Ј Језик,	26. Х Христа
и	и
12. К Косово	27. Ц Цркву,
и	и
13. Л Лепоту,	28. Ч Чојство
и	и
14. Љ Љубав	29. Џ Џиновско срце
и	и
15. М Мисао,	30. Ш Шумадију
	и школе

 И СВЕ
 ДРУГО ВОЛИМ
 ШТО ДЕЦА
 У СВЕТУ ВОЛЕ :::

Храм Христа Спаситеља
у Бањалуци

Поезија
и
проза

Похвала у прошлости

МОНАХИЊА ЈЕФИМИЈА

Похвала кнезу Лазару, сматрају многи теоретичари српске књижевности, најуспјешнија је похвала у српском пјесништву и један од најзначајнијих писаних споменика српске средњевјековне књижевности и културе.

Написала је монахиња Јефимија (око 1349–1405), прије замонашења жена деспота Угљеше Мрњавчевића. Њено световно име било је Јелена. Кћерка је ћесара Војихне, синовца цара Душана. Након погибије мужа у бици на Марици, 1371. године, замонашила се и живјела на двору кнеза Лазара. Након Косовске битке, повукла се с књегињом Милицом у манастир Љубостиња.

Поред Похвале кнезу Лазару, она је аутор написа на иконици дарованој манастиру Хиландар, у коме је изразила матерински бол због смрти свог дјетета. *Туга за младеницем Угљешом* први је сачувани књижевни састав монахиње Јефимије. *Задес на хиландарској завеси*, њено је дјело настало око 1399. године. Поред књижевне вриједности ова завјеса је веома важна и за српски умјетнички vez.

Као мудру жену, монахињу Јефимију доживљавали су и хвалили средњевјековни писци Григорије Цамблак и Константин Филозоф. Не може се порећи да и савремени познаваоци средњевјековне српске књижевности цијене њен рад.

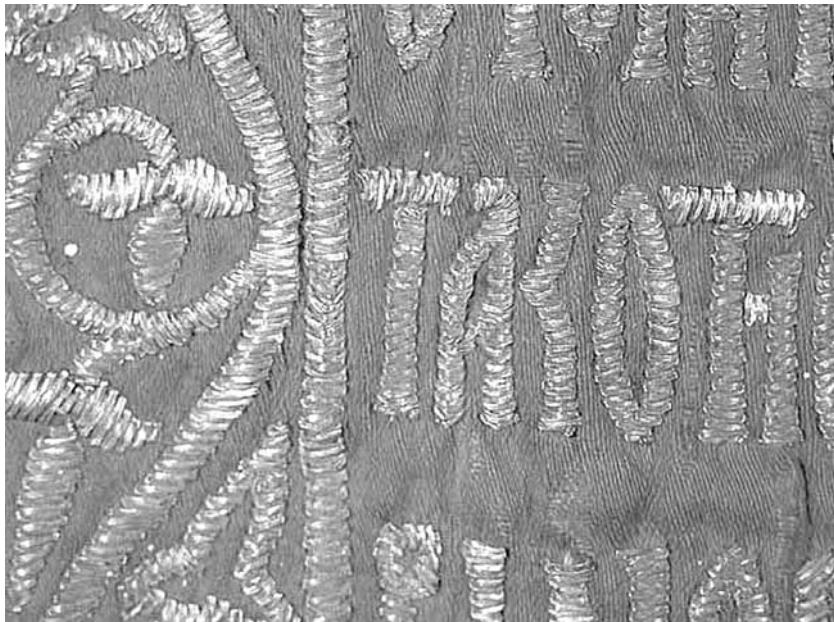
Похвала кнезу Лазару један је од десетак списка насталих у првим деценијама послиje Косовске битке. Она свједочи о тешким временима у којима су се нашли Срби или о њиховој вјери и уздању у цареву помоћ и послиje његове смрти. Монахиња Јефимија изврзла је Похвалу око 1402. године, у 26 редова, позлаћеном сребрном жицом на црвеном атласу, димензија 66x49 цм. У Похвали се она обраћа мртвом кнезу као драгом пријатељу, особи која физички није присутна али која се није одвојила од најближих. Ово дјело можемо схватити као добро мотивисану и садржајну пјесму, истовремено сажету и богату асоцијацијама. Лично је интонирана, личи на исповијест. Плијени непосредношћу и топлином.

Покров – Похвалу, за Лазарев кивот с моштима Јефимија је даровала његовој задужбини Раваници. У вријеме Велике сеобе

1690. године, покров је с монитима пренесен у фрушкогорски манастир Нова Раваница. Одатле је у вријеме усташког харања у Другом свјетском рату пребачен у Музеј Српске православне цркве у Београду.

Похвалу кнезу Лазару преносимо онако како је читаоцима понуђена 1911. године. Између осталог и због тога да заљубљеници у српски језик упореде то издање и, рецимо, оно из 1989. године (Момир Војводић: Жртвено поље Косово, Рад, Београд).

Натпис монахиње Јефимије на свиленом покрову кнеза Лазара

У свему што је овога света лепо васпитан си још од младости, о нови мучениче, кнезе Лазаре, и моћна рука Господња показа те јака и славна међу свом господом земаљском. Владао си земљама свога отачства, и у свему си добром развеселио Хришћане, који ти под руку биште дани, па си с јуначким срцем и с благочастивом жељом изашао пред демона и противника божанствених цркава, расудивши, да твоје срце не може отрпети, да мирно гледа, где Хришћанима твога отачства завладају Турци: волео си и оставити трошну висину земаљске владе, па се попрскати крвљу својом, и стати у друштво небескога цара, него ли то отрпети. Тако си двоје постигао. И убио си демона и примио си од Бога венац мученички. Ни сад немој заборавити мила ти чеда, која си твојим преминућем сиротна оставио, јер од како ти оде у вечита небесна весеља, драга ти чеда обузеше многе туге и болјке, у многоме јаду свој живот проводе, јер над њима владају Исмаилћани, те нам је свима твоја помоћ од потребе. За то ти се молимо, да се помолиш заједничкоме владици за драга ти чеда, многим јадима спутана. И који хлеб њихов једу, подигоше плетке велике на њих, а твоја добра у заборав башише, о мучениче! Али ти знаш тугу и больку деце твоје, ма да си овај свет оставио, ти ћеш као мученик имати слободу пред Господом. Приклони колена пред владиком који те је венчао, моли се, да многолетни живот у добру богоугодно проводе драга деца твоја; моли се да и без тебе православна вера хришћанска неодступно стоји, као да си и ти с њом, моли се да Бог победник победу поклони драгој твојој деци, кнезовима Стефану и Вуку над непријатељима видљивим и невидљивим, јер ако Божјом вољом помоћ примимо, похвалу ћемо и благодарност теби указати. Сакупи лик својих другара светих мученика, па се са свима помоли Богу који те је прославио; подај глас Ђурђу, крени Дмитра, убеди Тодора, поведи

Меркурија и Прокопија, не остави ни четрдесет севастијских мученика; у њиховоме мучењу војуј драга деца твоја, кнез Стефан и В ук. Моли, да им се од Бога помоћ учини, дођи у помоћ нашу, где био да био! Погледај и на мој мали принос и прими га као да је велики, јер ти принесох похвалу не како би достојало, него колико сам малим разумом могла, па по томе и награду малу очекујем. Али ти, мој мили господине, ниси био тако малоподатљив ни за трошнога и кратковекога живота на овом свету, камо ли да би то био у већитоме и великому животу, који си примио од Бога. Мене телесно туђинку, ти си као туђинку прихватио и свачим изобилно снабдео, с тога те и молим да се за ме постараши, те да утишаш лјуту буру душе и тела муга. Јефимија ти ово усрдно приноси, о свече!

Похвалу је написала 1399. године удовица деспота Угљеше, кћи ћесара Војихне, која је покалуђеривши се добила име Јефимија. Златом ју је извезла на свиленом покрову Лазареву у Раваници. Ову је похвалу превео г. Ст. Новаковић и штампао у Хришћанском Веснику за 1880. годину.

Преузето из
Старе српске књижевности
објављене у Београду 1911. године

Снежана Токић

ЛАЋА

Пловим сама на лађи живота
У сред тамног и великог океана

Не знам где ме лађа носи
Не знам шта ми сутра доноси

Не знам где ћу завршити
О, кад ће овај дан свршити?
Све постаје монотоно и глупо
Па чак и ова пјесма звучи тупо
Али, ја морам нешто да радим
На овој отуђеној и ојађеној лађи

Писаћу док се не уморим
Можда нешто од свега и створим?!

1995.

РОДИО СИ СЕ ЗА ЉУБАВ

О, лотосе мој драги
цвијете хладних вода
звијездо јутарњице моја
- родио си се за љубав.
Лабуде мој јединствени
Срећни су они које опајаш
својом свјетлошћу и својом близином,
а пуни су наде они
који те могу посматрати само из даљине,
али који су исто тако тобом опојени,
као човјек који иде за мјесечевим зрацима.

Родио си се за љубав.
Ја сам једна од оних
чију љубав не можеш да видиш
али у куту свог срца
налазиш спознају да такво нешто постоји.
Тренутно ти своју љубав не могу доказати.

Много далеко сам од тебе
али се без опирања утапам
у слаткој опојности љубави
што ми зауставља све мисли,
од које ми утрне цијело биће.
Родио си се да будеш вољен.

Витеже мој...
Ко зна није ли моја љубав
всћа чак и од љубави оних који су ти близу.

1995.

НЕК МОЈА ПЈЕСМА И ДО ЊЕГА СТИГНЕ

Свирај пјесмо моја сјетна
 увуци у себе руке очаја моје душе
 не шапући вјетре, не плачите кишне
 Буро, немој сад над земљом да се дигнеш
 Нека моја пјесма и до њега стигне

Чуђе стењање срца као да су га мачем проболи
 Чуђе јаук душе што од муке оболи
 Рањено тијело које дршће од страха
 да му не дотакну рану
 Млади живот састављен од праха
 не одаје се на лицу мраморну.

Бичем судбине израњена душа
 пјеваће о сузама, жртвама и још постојаној нади
 о рукама патње испруженим к срећи
 да је, као испаћена мајка своје дијете, привине на груди
 А да ли ће то њега уопште дотаћи?

Хоће ли му лице затрептати?
 Хоће ли му око засузити?
 Хоће ли га шапат пјесме дирнути,
 или ће сасвим хладан остати?

Да л' му нешто значи живот млади
 ил' га туга туђе младости не мори?
 Да ли ће потрчати у сусрет рукама пруженим у невиној нади?
 Да ли ће послушати што му мученичка душа збори?

Ако хоће драго биће ми тада
 И у срцу више неће бити чемера ни јада.
 Од младог бића шта ће постати?
 Можда ће се с твојим састати?
 Ако исто тако патиш и осјећаш исто
 што не би патњу претворили у срећу, моја судбо?!

1995.

МОЋ ЗВИЈЕЗДА

Снијег пада, снијег пада...
Сва је земља у болном сну.
Ко ће мене обрадовати сада?
Ко ће утјешити дјевојку заборављену?

Горе, горе упрле се очи
међу сестрицама што су се свиле
Моле моје зјене њихове моћи
да би им се мало смиловале.

Пада звијезда к'о из сна
Падале су оне и прије
Али никад жеља са усана,
никад остварила се није.

1995.

ЗБОГ СНА

О стијену срца твога
моје срце разбило се
У лавиринту моје душе
залутала су моја осјећања

Сан о вјечној љубави
завео ме тихо и полако,
а онда оставио да се сама избавим
и да се увјерим у стварност живота.

1996.

БЕЗ ПОЗДРАВА

Још један дан, својом ногом
прелази преко прага, друге планете
Прати га један уздах и уморан поглед.
Ех, стаћу ти на реп, несрћо туђе освете
Нестајеш попут свијеће што полако догоријева
Окренућу ти леђа и нећу ти рећи збогом
Без тебе, лако ћу свој живот довести у ред
А сад, нестани, одлази и запамти, без поздрава!

1996.

КРАЉ

Да ли су краљеви, они који
столују на пријестољу и играју
се нашим главама,
или су краљеви, они који нам
царују срцем?

Коме ћемо се радије повиновати,
краљу главе или краљу срца?
Ко ће нам дуже остати у сјећању,
краљ који нам је ломио главу,
или краљ који нам је ломио срце?

1996.

СЛОМЉЕНО СТАКЛО

Стакло је сломљено.
Расуло се на комадиће
по цијелом простору.
Посматрам пажљиво
те ситне, светлуџаве
комаде стакла.

Тако лијепе, а тако бескорисне, сада.

Гледала сам их док
ми једна кристална суза,
једна сјајна, провидна суза,
није склизнула низ образ,
јер схватих да посматрам –
срце своје.

1996.

Снежана Токић је рођена 16. 5. 1976. у Љубачама, општина Тузла, где је завршила основну и средњу школу. Њени вољени памте је као осјећајну и повучену дјевојку, оптимистичну и сусретљиву. Није успјела да објави нити прву књигу, на другој години студија (Дефектологија), смрт је ставила тачку на њену младост и списатељску вјештину. Умрла је 5. 12. 1997. године.

Садашњосћ

Милорад Васиљевић

Да ли има Бога?

Да ли има Бога?
ДА! То кажем и ја!
Не учите децу да га нема,
Јер ће вам она постати рогата...
Ко их учи да га није,
То ће кад-тад да му се
О главу обије!...
Ко га је видео?
Видео га је мој прадеда, деда
И отац, који клима главом потврдно...
А ја од њих само сам га наследио...
Знам да су се несреће
На нас уротиле
Откад су нам светилишта
Конјушнице биле:
Манастир Милешева,
Где су мазге у "Белог Анђела" начеле.
То је било после Другог
светског рата, кад смо јапшили и попа!
Кад смо и славе морали да погазимо!
Хвала богу, тога више није!
Парадокс Богу - ђаво је рогати!
Дрога и злиња његово је оружје!
Зато чувајмо светиње,
Ма чије биле!
Јер Бог је један
Ма како се он звао!
Светиње и вера су институције
важније и од насушног хлеба!
То је "ОНО" кућно васпитање!!!

Слађана Пойовић**Школа**

Моја школа је за мене топло гњијездо среће, то је мој дом, њежни загрљај, моје дјетињство и моја младост. Вјерујте, она је за мене све што рекох и много више од тога. То је топло уточиште малих и великих ћака, осмијех мојих другова из VII-2, мјесто свих мојих сазнања. Налази се на свим сликама мог родног града, на свим разгледницама, које путују свуда по свијету.

Одolioјевала је историји и времену, стихијама и нарапштајима, мијешњала рухо, али душу никада. У њеном срцу куца пет стотина срца. До ове зграде из прошлог вијека води много путева. Не зрачи моја школа сјајем и гламуром, него историјом и традицијом. На хиљаде пролазника и намјерника говори: Овдје су научена прва слова. Упознала сам ту многе важне људе, књижевнике, пјеснике, сликаре. Научила сам да волим људе, да вјерујем и праштам. Брчко, најтоплији и најпријатељскији град, препознатљиво је по мојој школи. Можете јој обући ново рухо, можете јој промијенити име, али морате знати, најјачу причу дјетињство прича. Та прича је најискренија. Прича дјетињства и школских дана је тврђава, која се не предаје ни пред човјеком ни пред временом. У њене одаје се враћамо сви у тренуцима кад желимо осјетити чар исконске среће и љепоте.

Чејаврића основна школа
Насавница Боса Стјевић

Из поезије других народа**НИЛС ХАВ**

је рођен 1949. године. Живи у Копенхагену. Професионални је књижевник. Пише пјесме и приповијетке. Објавио је пет збирки пјесама и три збирке приповједака.

Превођен је на енглески, шпански, италијански, португалски, турски, македонски, албански и друге језике.

Прва књига изабраних пјесама му је изашла у Канади 1993, а друга под називом "Ненагена срека" у Скопљу, 1997.

Хав је добитник бројних књижевних награда.

Учесник је бројних међународних фестивала поезије. Путовао је по Европи, Азији те Сјеверној и Јужној Америци.

Ж. М.

ЕПИГРАМ

Можеш бити цијелог живота
у друштву ријечи,
а не наћи
оне праве.

Попут јадне рибе
умотане у мађарске новине.
јер мртва је,
и још не зна
мађарски!

ИСПОВИЈЕД

Зима је тако оштра,
Зато увијек болја
од плачних залазака сунца у љето,
kad нико ништа не може да ради.

Као кад дјевојке суботом увече више воле
одурну скитњу, уплашене од живота,
са згодним момцима који су слушали
њихове плачне исповиједи.

Добро их разумијем: Само мајке
и идиоти могу поднијести те слине –
као што сви нормални мрзе
љетне недјеље, посебно кад сунце залази.

ПОСЈЕТА МОГА ОЦА

Мој мртви отац ми долази у посјету
И поново сједа на своју столицу, једину коју имам. Дакле, Нилс!
каже он.

Смеђ је и јак, коса му сјаји као црни лак.

Једном је надишао друге у гробовима око њега
користећи челични штап и колица, помагах му. Сад је надишао
самога

себе. Како иде?, пита. О свему му причам,
о својим плановима, о свим неуспјелим настојањима. На мојој
огласној табли
виси седамнаест рачуна. Баци их,
каже он, доћи ће опет! Смије се.

Много година био сам строг према себи, каже, будио се тежећи
да постанем пристојан. То је важно.

Нудим му цигарету,
али престао је пушити.

Вани залазак сунца грије кровове и димњаке, смеђар галами на
пролазнике. Мој
Отац устаје,
одлази до прозора и гледа. Заузети су, каже, то је добро.
Ради нешто!

ЖЕНЕ ИЗ КОПЕНХАГЕНА

Још једном сам се заљубио
у пет разних жена током једне вожње
аутобусом број 40 од Њалсгадеа до Остерброва.
Како водити рачуна о себи
у таквим околностима?

Једна је носила крznени капут, друга црвене велингтонке*.

Једна је читала новине, друга Хајдегерову књигу
- док је по улицама пљуштало.

На Булевару Амагер ушла је покисла принџеза,
занесена и бијесна, и полудјех за њом.

Али изашла је код полицијске станице
И замијенише је двије краљице с пламеним марамама,

вриштећи на пакистанском
све до градске болнице
док је аутобус узаврео

од поезије. Биле су сестре и једнако лијепе,
те сам се заљубио у обје и одмах стао планирати
нови живот у неком селу код Равалпиндија

гђе дјеца расту уз мирис хибискуса
док њихове брижне мајке пјевају тугаљиве пјесме
док сумрак пада на пакистанска поља.

Али оне ме не погледаше!

Жена у крзненом капуту је крила сузе под
рукавицом кад је излазила у Фаримагсадеу.
Дјевојка је наједном затворила Хајдегерову књигу
и подругљиво ми се осмјехнула
као да је управо осмотрила господина Никоговића
у свој својој беззначајности.
И пети пут ми се срце сломи
кад је изишла с другима.
Како је живот суроф!
Продужио сам још двије станице прије но одустах.
Све се увијек тако заврши: стојиш сам
уз ограду, сишеш цигарету,
напаљен и лагано несрећан.

* Врста чизама са широким врховима које су добиле назив по Војводи од Велингтона (прев.).

ЉУБАВ

То је као нека велика ријеч.
Јесам ли је могао ублажити?

Љубав, шта је то
на крају?

Опет многи размјењују
Велику љубав за ситнину.

Волим те. А ти вадиш чеп.

Волим те. А ти ме мојом књигом гађаш
У потиљак.

Волим те. И та ријеч прсне!

Жудимо једни друге у незнању,
као слонови.

Без дјеце среће нема,
Рекао је Шуман. Клара му је родила
седморо као лијек за меланхолију.

То није било доста!
Није се излијечио, покушао се убити
и умро у санаторијуму.
Свирала је клавир. То су
они звали љубав.

МОСКВА

Љекарова ординација је мрачна
као подземни клозет
у предграђу пакла.

Горки лијек од ријечи: поздрављамо
се уљудно.

Мораш се обући,
кожа ти је сива, као угашен цемент.

Nom? Nationalité? *
Да, да, да **
каже љекар,
сви су болесни!

* *Фр.* Име? Националност? (прев.)

** Аутор у оригиналу користи ријеч “да” која има у руском исто значење као и у српском (прев.).

КАФЕ ПУШКИН

Живимо као у неком руском роману
којег је Пушкин написао у стиховима.

Мијењамо путоказе,
али смо сиромашни
и спавамо у истом кревету подно горе
од крпа, док све мрзне.

А Москва је
опет Москва,
и ми тумарамо. Све је лаж
баш као у стварности.

Машташ да украдеш пушку
од заспалог војника,
али војници остају будни
цијеле ноћи с тобом.

А ти плешеш цијеле ноћи у Кафеу Пушкин,
док ја стојим у гардероби
пушећи руске цигарете,
шта друго?
Сад се зовеш Наталија
и говориш као лудакиња
лудакиња лудакиња.

А Пушкина је заправо убио
њен љубавник.

Превео са енглеског Жарко Миленић

Александар Николић

ЗИДАЊЕ КУЋЕ АМЕРИЧКЕ (ШАЋИР ХАРАМБАША И ХРТ КАРАМАН)*

Дворе гради Којдићу Никола
У Брчкоме граду на чаршији
А на мјесту, на Бурића башчи,
Покрај њега још дosta господе.
Сва господа дворе подизаху
Како књиге инжилира кажу
Ал не шћеде Којдићу Никола
Он не шћеде дворе југовића
Већ он смишља кућу америчку.
Једног јутра рано подранио
Господаре Којдићу Никола
Пак се шеће кроз чаршију бијелу
Некаквоме Влајку Миличићу:
„Ој Бога ти Влајко Миличићу
Ја сам чуо и људи ми кажу
Да ти знадеш доброга мајстора
Пак сам дошо теби ко човјеску
Да ми право по истини кажеш“.
Скочи Влајко на ноге лагане
Удари се шаком по колену:
„Ој Бога ти Којдићу Никола
Кад ме питаш право да ти кажем
Ја имадем пашенога свога
Некаквога мајстора Саила,
Праунука протопоп Недељка
Пак ћу теби довести мајстора.
А Саило је мајстор од заната
Да га таква у Србина не има
У Србина ка ни у Турчина,
У Турчина ни у каурине
У Леђану граду латинскоме
Нит га има у бијелу Стамболу,
Шехер-граду Дели-Цариграду.

Сједе Влајко својега зеленка
Пак потеже у Маџарску равну
Тер доведе мајстора Саила.
Кад ујутру јутро освануло
Дворе гради до триста мајстора
Три ковача девет помагача
Над њима је неимар Саило
Међу свима Којдићу Никола.
Да је коме погледати било
Кад нестаде цимента бијелога
Проговара до триста мајстора:
„Господаре Којдићу Никола
Не можемо дворе подизати
По књигама мајстор инжилира
Док не нађеш цимента бијелога
Но се прођи куће америчке“.
Проговара Којдићу Никола:
„Слуге моје, до триста мајстора
Маните се лудога дивана,
Ја ћу цимент ласно набавити,
Но су мени друкчије невоље.
Што ће мени кућа америчка
Кад ја немам хрта Карамана
Који ће ми дворе опчувати
Ја би дао до триста дуката
Ко би мени хрта пронашао
Сачувао мене од невоље“.
Вели њему Хоџић Мехмедага:
„Не будали Којдићу Никола
Не будали, не троши дуката
Знап ли, болан, не знали те јади,
Пашче троши више од инсана,
Но се прођи хрта Карамана“.
То дочуо господар Хамдија
Тер он купи војеводе своје
Пак им ријеч ваку бесједио:
„Браћо моја, тридесет војвода,
Не будите срца удовичка,
Но будите срца јуначкога

Помозите мене у невољи“.
 Проговора тридесет војвода:
 „Богом брате, господар Хамдија
 Која ти је голема невоља,
 Те си мрке опустио брке
 А у лице као земља доша,
 Тер ти кукаш кано кукавица“.
 Вели њима господар Хамдија:
 „Слуге моје, тридесет војвода
 Ево има девет годин дана
 Како мене војвода Никола
 Поручује из двора бијелога
 „Старјешино, господар Хамдија,
 Је ли мајка родила јунака
 Који ће ме од зла избавити,
 Што ће мени кућа америчка
 Кад ја немам хрта Карамана“.
 Проговора Шађир Харамбаша:
 „Богом брате, господар Хамдија
 Ја ћу тебе пашче набавити
 За војводу Којдића Николу“.
 Вели њему господар Хамдија:
 „Хвала теби Шађир Харамбаша
 Хвала теби, моје драго дијете
 Но ћеш лудо изгубити главу“.
 Опреми се Шађире војвода
 Пак он језди низ поље широко
 По три копља унапредак скаче,
 А четири небу под облаке
 Тер се враћа хитро на кулашу,
 Пак се шеће кроз чаршију бијелу
 И доводи пашче Карамана.
 Да је коме погледати било
 Некаквога хрта Карамана
 Од бруке се гледат не могаше,
 На три ноге по чаршији скаче,
 А завија танко гласовито.
 Проговора војевода Васо:
 „Привежите пашче у ахаре

Чуваће га крчмарица Мара
Јер је пашче нарав наопака“.
Привезаше пашче у ахаре,
Чува њега крчмарица Мара
Од уранка до бијела данка
А чува га љетни дан до подне,
А по дану по јаркоме сунцу,
Сунце зађе а мјесец изађе,
А кроз танке срчали пенцере
Провирује златна мјесечина
Пашче лежи тужно привезато
А дави га љута чамотиња
Те завија танко гласовито
И проклиње хайнину свога.
Кад вечери о вечери било
Ал пашчету зулум додијао
Оно чупа халке оковате
Не би ли се како избавило.
Кад јутру јутро осванијуло
Прокукала крчмарица Мара
Она тражи пашче у ахаре
Од пашчета ни хабера нејма
Она јавља господар Хамдији,
На колену ситну књигу пише:
„Старјешино господар Хамдија,
Ил ћу скакат Сави низ Дунаво,
Ил ћу бјежат гори у планину,
Ил врат ломит кули низ пенцере,
Ил ћу јадна у сургунлук сама
Или чини што је теби драго,
Но ти жива на очи не смијем
Утече нам хрте Карамане“.
Кад Хамдија књигу разумио,
Сузе рони низ господско лице
Пак дозива харамбашу свога:
„О Шаћире један каурине
Нађи мене хрта Карамана
Јер тако ми моје вјере тврде
Оде твоја са рамена глава“.

Скочи Шаћир на ноге лагане
 Удари се шаком по колјену
 „Јао мене до Бога милога
 Где ћу лудо изгубити главу“.
 Пак он сједе својега кулаша
 Окрену се на чаршију бијелу
 Упријеко али попријеко,
 Огледује низ поље широко
 Куд пролазе Турци и трговци.
 Мисли Шаћир свакојаке мисли
 Од орлова и од соколова
 И од љута перна буздована
 Не би л му се како посрећило
 Да уфати хрта Карамана.
 Те откупи своју русу главу.
 Мало време затим постојало
 Иштала Роксанда дјевојка
 На чаршију прије јарка сунца
 Засукала бијеле рукаве
 Бијеле јој се руке до лаката
 А у свакој златан кондир носи
 Златан кондир воде са извора
 Божју помоћ зазивао Шаћир:
 „Божја помоћ Роксандо дјевојко“
 Она њему љепше одговара:
 „Божја помоћ незнана делијо
 Која те је срећа намјерила
 У чаршију прије јарка сунца“
 Шаћир њојзи вако одговара:
 „Посестримо Роксандо дјевојко,
 Није срећа, него је искрља
 Плахо се је на ме испизмио
 Старјешина господар Хамдија
 Хоће моју да укине главу
 Рад пашчета хрта Карамана
 А на правди Бога истинога
 Сестро моја Роксандо дјевојко,
 Пожали ме док сам у животу
 Да тако ти Бога истинога,

Кажи мене хрта Карамана,
Ја ћу тебе три товара блага
И још к томе пет тисућ дуката“.
Ал је женска страна страшивица
Страшивица свака од пашчади
Пак му она вако одговара:
„Богом брате Шаћир харамбаша
Што ће мене три товара блага
И још к томе пет тисућ дуката
На руке их не могу бројати
А на кантар не знам их мјерити
Ено теби хрта Карамана
На три ноге по чаршији скаче
Пак ти хватај љутога хајвана
И води га господару своме
Не би ли се како курталисо
Своју русу сачувао главу“.
Кад то чуо Шаћир харамбаша
По три копља у висину скаче
Пак он хвата хрта Карамана
Пак му меће халке оковате
Пак га вјеша о ункаш ђогину
Пак се шеће кроз чаршију бијелу
Упријеко а и попријеко.
То гледају силне чаршинлије
Са чаршије са својих дућана
Пак помало заокрећу главе
И крадом се смију и сеире
Ал не хаје Шаћир харамбаша
За те ситне рибе пљуцкавице,
Већ с још више прси и јордами
На ђогину коњу високоме
Пак он јаше брзо у ахаре
Не би л своју откупио главу.
Кад ујутру јутро осванију
Подиже се господар Хамдија
И са њиме остала господа
Пак се шећу кроз градске капије.
Кад су били на Бурића башчи

Досјети се војвода Вако:
 „Богом брате господар Хамдија
 И остале војеводе редом
 Ми идемо Којдићу Николи
 На његове бијеле дворе
 А остале хрте Карамане
 У ахаре крчмарице Маре“.
 Проговора господар Хамдија:
 „О Шаћире моја харамбашо
 Ти оседлај својега дората
 Па се крени низ чаршију равну
 Те доведи хрта Карамана,
 Честита ћу тебе учинити“.
 Скочи Шаћир на ноге лагане
 Па удара својега дората
 Скочи дорат како гуја љута
 По три копља у висину скаче
 Одмах пође брже дому дође
 Кад је био на доњој чаршији
 Навалише до три шићарције:
 „О Шаћире, лијепа харамбашо
 Продај нама хрта Карамана
 Ишћи блага колико ти драго“.
 Проговора Шаћир харамбаша:
 „Прођте ме се до три шићарције
 Док је вама на рамену глава
 Не дам вама хрта Карамана
 А за силно небројано благо
 Јер је мене хрте од заклете“.
 Па се крену на чаршију бијелу
 Наопако копље окренуо
 Тер се шеће граду на капију
 Ту дружину Шаћир сустигао.
 Мало вријеме затим постојало
 Иштетао војвода Никола
 На бијелу кулу од камена
 Погледује на чаршију равну:
 „Боже мили која је оно војска
 Што се креће низ чаршију бијелу

Силни коњи а силни јунаци
На њима је свијетло оружје,
То се мени мили гости шећу“.
Па силази низ бијелу кулу
Тер излази двору на авлију
„Слуге моје до триста мајстора
Отварајте дворе на авлији
Ево мене господар Хамдија
И његових тридесет војвода
Воде мене хрта Карамана.
Господара слуге послушале
Отварају дворе на авлији
Ал ето ти господар Хамдије
И његових тридесет војвода
За њима је Шаћир харамбаша
Напошљедак хргте Карамане.
Прилази им војвода Никола
Руке шире у лице се љубе.
Хитре коње слуге похватале
Па их воде у подруме доње
И са њима хрта Карамана
А господу на бијелу кулу
Пак сједоше двору за трпезу
Хладно вино пити кондијером
И господску ријеч бесједити.

Лијепу софру бјеше саставио
Господаре Којдићу Никола
Од господе што је у чаршији
У чаршији и око чаршије
На чело је софре поставило
Некаквога мајстор ефендију
И до њега до триста мајстора
До колјена од триста мајстора
Сједа свога господар Хамдију
И његових тридесет војвода.
Прво јесте Шаћире војвода
Друго јесте војевода Влајко
А треће је Милун Миливоје

До њега је војвода Мијо
 И остала сва господа редом
 Међу њима Хоцић Мехмедага.
 Другу лијепу софру саставио
 Господаре Којдићу Никола
 На чело је софре поставио
 Некаквога Цвику Шамчанина
 За њим сједе остале војводе
 Прво јесте Фикрете војвода
 Друго јесте војвода Раде
 А треће је Антуновић Иво
 До њега је Ђосићу Иване
 До Ивана све госпоје редом
 Међу њима до двије Роксанде
 Што их Цвико из Шамца дугура.
 Кад се друштво мало поднапило
 Досјети се војвода Никола
 Некаквога хрта Карамана
 Пак силази у подруме доње
 Да пригледа пашче како му је
 Да се ш њиме мало разговори
 Не би ли се пашче досјетило
 И познало господара свога.
 Сунце зађе а мјесец изађе
 Обасјава сву чаршију бијелу
 А кроз танке срчали пенџере
 Прорвијује у подруме доње
 Пашче лежи тужно привезато
 А дави га љута чамотиња
 Пак завија танко гласовито
 И проклиње хаинина свога.
 Кад то виђе војвода Никола
 Њему хрта врло жао бјеше
 Он прилази хрту Караману
 Отпучит му халке оковате
 Не би ли га како курталисо
 Ал да видиш љутога хајвана
 Нити хаје нит што харлајише
 Већ кидиште љутом харлауком

Растргнути господара свога.
Зачуди се војвода Никола
Са те чудне птице славујиће
Пак премисли и на једно смисли
Пак потрже књиге староставне
У којима стоји записато
Шта ће нама бити до пошљетка
А у танку од стакла тепсију
Бјеше сјајне звјезде похватао
Како књиге инцијели кажу,
Ход те амо хође и ваизи
да гледате небеске прилике
Све гледасте једно не видјесте
Лијепим ли ме даром дароваше
Старјешина господар Хамдија
Ала кардаш чуднијех прилика
Оно јојданш добро бити неће
Пак се шеће на бијелу кулу
Мили гости да не зачамају
Кад вечери од вечери било
Довикује са града Латинче:
„Је ли мајка родила јунака
Да позобље месо са трпезе”
Сви јунаци ником пониконше
И у црну земљу погледаше.
Ал да видиш чуда на неволи
Још зорица не забијељела
Стаде трка коња по авлији
Стаде звека коња и оружја
Отрже се хрте Карамане
Те потрже низ подруме доње
Те поломи канат на капији
Те потеже долje низ чаршију
Кад то виђе Шаћир харамбаша
Плану Шаћир како огањ живи
Па опину своју бедевију
Помами се луда бедевија
Па се пусти низ Бурића башччу
Пуче колан свечевој кобили

Отидоше кола низа страну
 Сва господа што су за трпезом
 Рујно вино низ грло точила
 Полетише на бијелу кулу
 Погледују доље на друмове
 Погедују на чаршију бијелу
 На чаршији баш ко на серџади
 Видиш једно позориште тужно
 Дорат скаче како гуја љута
 Шаћир кука кано кукавица
 А запјева танко гласовито:
 „Јао мене данас и довијека
 Где ћу лудо изгубити главу
 Рад пашчета љутога хајвана!“
 Ал да видиш хрта Карамана
 Баш се пашче бјеше разиграло
 Упријеко а и попријеко.

Са чаршије са својих дуђана
 Грохотом се смију и сеире
 Пак помало заокрећу главе
 Све мотрећи силне чаршинлије.

* Прва верзија пјесме настала је током 1972/1973. године. Поново сам јој се вратио после више од двадесет година, покушао да је „довршим“, јер је по мишљењу ријестких, заинтересованих читалаца, дјелovala незавилено. Током јесени и зиме 1994/95. пјесма је од претходних 258 нарасла на преко 400 стихова. Сада је, што се тиче мог осјећаја за композицију, завршена.

ПОГОВОР И ОБЈАШЊЕЊЕ КУЋЕ АМЕРИЧКЕ

Ан드리ћ каже да иза сваке велике или значајне градње стоји легенда, прича о људима, о животу неког града, народа, појединца, људских односа и судбина. Првобитна замисао о градњи „куће америчке“, током рада преобразила се у трагикомичну причу на граници лакрдије. У коначној верзији покушао сам ублажити карикатуру уводећи лирске партије у којима долази до изражавају једно невитешко вријеме с лажним људским вриједностима и без правих људских подвига. Првобитна замисао о мукама и перипетијама главног јунака око набавке материјала и трагању за правим неимаром требало је да одслика почетак седамдесетих, вријеме велике иницијативе у области стамбене изградње. На то су утицали повољни кредити као посљедица великих инјекција кредита ММФ, што је, опет, био резултат спољне политike Југославије (мирољубива и активна коегзистенција, водеће мјесто у покрету несврстаних). Истовремено, јављају се озбиљне пукотине на унутрашњем плану: братство и јединство показали су се као велике илузије. Све гласнија морална криза у врховима власти, дисиденти и Ђосић, јун 1968. и студентски бунт против црвене буржоазије, издаја идеала револуције. Влада Биједић-Сиротковић као да симболиком имена наговјештава суноврат југословенског друштва и државе. Свој долазак на власт, та је влада обиљежила поскупљењима и нестапицама важних животних намирница (уље, шећер, кафа), стратешких сировина (жито, брашно) и грађевинског материјала (цемент, жељезо, цигла, цријеп). Све је то, на одређен начин, означавало почетак краја сна свих паупера Југославије о комунистичком рају из НОБ: Југославија ће постати богата као Америка, Америка и Енглеска биће земља пролетерска.

Првобитна замисао о градњи „куће америчке“, то је, у ствари, прича о „новој класи“, која се почела извлачити из малих социјалистичких станова и градити приватне куће с великим дневним боравком као најважнијим дијелом куће (по „амерички“), али и другим карактеристикама као статусним симболима (базени, пси, велике терасе за сунчање, видиковци, перивоји, велике гозбе, пријеми). Главни јунак пјесме у првобитној замисли, управо се вратио

из Америке, где је боравио на студијском путовању по америчком Средњем западу, одакле је донио многе приче о америчком начину живота, поред осталог и идеју о градњи „куће америчке“.

Међутим, прича се отела и кренула једним непредвидивим, али закономерним правцем. По законима поетике и логици књижевног обликовања, главни јунак постаје Шаћир харамбаша, некаква мистура између Милош-чобанина и Будалине Тале. Пјесма говори о његовим „јунаштвима“, догодовштинама и перипетијама са хртом Караманом. Пјесма је, на одређен начин, поновила нашу епску традицију. Типичне ситуације преузете из појединих пјесама, готови обрасци, модели, цјелокупни склопови дословно су унесени у пјесму, али у ситуацији битно другачијој:ичној, свакодневној, ефемерној. Ту је дошло до разлагања и детронизације легенде, са алузijama на савремено доба и актуелни тренутак у коме се говори у пјесми. Имена и ликови су реални. Прерушени као епски јунаци ипак су сачували карактерне прте појединих личности према општем обрасцу средине која се приказује (чаршија, господари, слуге, шићарције). Шаћир харамбаша, показао се као најпогоднија личност за обликовање, како по својим карактерним особинама, тако и по свом социограму. Хрт Караман је антипод хрту из народне пјесме. Карикиран као и главни јунак, он је симбол неукротиве, дивље атавистичке чежње за слободним, неспутаним животом.

Цијели садржај пјесме замишљен је тако да се дешава у чаршији и прелама преко чаршије као у неком калеидоскопу. Покушали смо оцртати два ентитета: 1. чаршију као обичан народ, и као неки двосмислени „vox populi“. 2. Духовно племство које, на неки начин, оличавају, с једне стране господар Хамдија, с друге стране – господар Никола. Чаршија је, према дефиницији Р. Константиновића, превасходно негативитет. Чаршија је свевидећи, свеприсутни молох, посматрач и пресудитељ. Чаршија је буњиште, плодно тле и, као на сваком буњишту, у чаршији израсте понеки риједак цвијет, племенита билька. У томе је двојство и збуњујућа привлачност тога ентитета. Но, у коначном збиру, чаршија је негативитет и не може бити ништа друго, јер у себи нема индувидуалне творачке воље. Њена креативност је у једначавању, поравнању, хоризонтали. По тој логици и унутрашњој законитости коју сам слиједио, чаршији припада посљедња ријеч.

Чаршија на крају тријумфује, њена ријеч је посљедња, а филозофија паланке стоји као усуд, као зла коб над свима који се у том кругу

нађу узалуд покушавајући да из њега изађу.

Сви јунаци, било да су узети из живота или из литературе, сада су дио једне локалне пјесме.

Аутору је сасвим прихватљиво да ће потпунија рецепција бити доступна само уском кругу посвећених, односно упућених у легенду. На какав пријем ће пјесма наићи код нове публике која не познаје контекст – то је загонетка и нека тако и остане. Живјела неизвјесност!

У Брчком, 17. марта 1995.

Пећар Vasilić

ГРМАЉ

Помислила сам, Боже, да ли се ово мени анђео јавља у његовом лицу. Нека ми Бог опрости! Не изгледа лијепо, али је, чини ми се, добре душе. Ноге му кратке и криве, руке дуге до испод колјена, шаке ко лопате, прса ко сепет, уши велике клемпаве, нос ко кљун, зуби ријетки и широки, уста, што но се код нас каже, ко "пукишке вратнице", кад говори одзвања ко из каџе. А, опет кад га мало боље погледаш, очи његове су биле боје благог неба и некако сажаљиве. Да га онда не би ко зна шта би до сада са мном било. Сви су га звали Грмаљ, сви. Виђала сам ја њега и прије кад сам долазила с тачкицама и боновима по гибири у задругу. Ко да је служио оне "чивије" што су власт.

Ваздан су га нешто довикивали: - Грмаљ, оди вамо! -Грмаљ, иди тамо! Ни данас не знам је ли му то било презиме.

А мој компија, Ђојо, био је прави гигел. Брчићи му лијепо поткрешани, косу намастио чичковим уљем, носио оне официрке чизме, намрежане, па рајтознене пантоле. Лијеп. А ето он ме дођеро кући Пантиној ко стоку. Ишла сам. Морала. Од куће све пред њим, а он за мном с пикавцем, прости ме Боже, ко да сам лопов ил говече које је напо у зијану, и предо ме Грмаљу испред Пантине уџере. Прво га је дуго викао од Пантиног прошћа: О, Грмаљу, о Грмаљу, оди брзо вамо!

Издречио се на њега кад је дотрчо: -Грмаљу, закључај је и ти ми одговараш за њу. Тако је и мени и теби наредио, знаш ко, Богић! Ја тог Богића ни знала нијесам, био је рекли су, прости ме Боже, "мали бог" у Мјесном. Некако сам га замишљала: висок, главит, виши и шири од Ђоје, а обучен као и он. Главешина.

Ближио се смирај љетњег дана. Чула сам када је Грмаљ окренуо велики кључ. С неким је нешто и причо у авлији. Нијесам могла чут шта су причали, али мислим да су се Пантина чељад крила од мене, ваљда стидили се. Ко да су они криви били за моје затварање у њихову уџеру.

Пресједила сам сву ноћ на дрвеном сандуку за рубине. У ћопшку сам смотрела канту за вршење нужде. Стид јачи од потребе, мала нужда, чуће се напоље, али шта ћу. Ноћ ко година. С вечера се дуго чуо лавеж паса, а и неко је близу пуцо из пушке, можда она сеоска

милиција. Чула сам и прве пијевце кад је прошло глуво доба, па онда друге и тако до зоре. Задуго послије свањивања, сунце се било дигло за конопац, скоро у подне залупа Грмља отварајући врата. Донио ми у војничкој шаљи бунгера и дрвену кашику: -На, рече, једи!

Мало касније донио ми је и воде у крбању. Бог му здравље дао. Разгалио ме. Било се и грло, чини ми се, и дроб у мени осушио. Однекле из куће у неко доба дана замирисала је цигурија. Минула ме жеља, да ми би један филџан, ко кад сам увијек пила са Бојаном и Даринком, мојим конама. Онда није било кафе па смо пиле цигурију. Друге и треће ноћи сам мало приспивала, онако сједећи.

- Смиљо, шта то с тобом бијаде? Што си ти затворена?- Упита ме тек други дан Грмља. -Мој брате,- не смједо да му кажем Грмљу, можда му се тако ругају па да га не увриједим.

- Донесе ми, некако пред Спасовдан, мој ћевер Башко, оловком исписан лист папира, испресавијан па склопљен ко писмо. Писало: "Појавила се света Петка Параскева у Пиперцима код цркве и предсказала да ће се додогодине десити велика суша, сунце ће све спржити, воде ће у бунарима нестати, пошто се народ одрекао Бога, престао ићи у цркву и молити се, а многи руже и божије име и свете тајне."

Још је ту било да све треба пет пута преписати и дати у руке само правим богомольцима, а ко то не учини стиће га божија казна. Шта ћу, јадница, урадила сам по божијој воли бојећи се за здравље и живот своје ћеце.

Не прође ни двије нећеље ето ти Ђоје право у нашу авлију, онаки каки је, у кожном капуту с пикавцем, љут ко золь. Каже: - Смиљо, идеш са мном. Мјесни народни одбор те осудио на пет дана затвора због преписивања и раствања непријатељског матријала.

- Откуд знају, Ђојо, брате, да сам ја?- Излести ми из уста. Он загрми ко свети Илија: - Па само ти овде знаш да пишеш! Скиде кожни качкет па се мало почеша по тјемењачи (замириса оно чичково уље), уврну устима удесно, па рече:

-А можда те је неко и одо!

И, ето, с оружјем ме спроведе и затвори овде. Никоме ме није уводио у канцеларију и нико ме ништа није испитиво. Само Ђојо и ти сте са мном по коју ријеч проговорили, вишне ни с ким нијесам причала, а вољела би да сам.

Слегао је Грмаљ на ту моју причу само раменима и шутке отишо, Бог му дао, ништа више не рече. А ја се онда нешто узнемирим, срце ми поче прескакати. Ма, реко, да нијесам шта рекла што не ваља или да се он није чега препо.

Кад сјутри дан Грмаљ дошо порано, отвори врата уцере и каже:

- Смиљо, сестро, нико ме јутрос из Одбора није упито за те, ни Богић ме ништа не упита, Јест ме јуче пито јесам ли те ударо, слаго сам да сам те неколко пута ошино мокром штрањгом. А кад сам му јутрос донио пошту нешто ме је погледо, можда је то због вам нечег другог. Иди ти кући, ако буду питали ето мене по те. Не бој се!

Пусти мене Грмаљ и како онда тако и данас. Нико ме више није тражио.

Кад је укинута заједница, она сељачка радна, Богића сам једном видјела код доктора. Рече ми сна Веља: - То ти је, снако, Богић! Она га знала. А мени га нешто би жао. Снујдио се нешто, ситан, обичан човјечић, уђе преко реда доктору. Кажу није више на власти, скинули га млађи школци.

А и Ђојо је давно промијерио и мандуру и нарав. Почеко славит крсну славу. Ишао се извињавати својим кумовима што их је тукао за вријеме откупа и обавеза и оног претреса. Још неке у селу је молио да му опросте. Мени није ништа говорио, правио се невјешт. А и мушки ћеца моја порасла. Само кад прође путом назове ми бога ако сам у авлији. Једном ми дође пред кућу: - Смиљо, молим те ко сестру, имаш ли прашак, опасно ме забољела глава. - Имам, како немам, мој Ђојо. Ко ја главобольна па то имам увијек. Оде не рече ни фала. Ко кад код нас кажу не ваља се на лијеку зафаљиват. Свијет у селу му се једно вријеме руго, имитиро га и исмијавао. Послије престали. Ђојо, ко Ђојо, нек је жив и здрав! Има и он своје девере.

Грмаља више никад нијесам срела. Умро је, покој му душпи, изненада, неку годину касније. Сад се често помолим Богу за његову душу, а на сваке задашнице запалим му свијећу. Не смета, иако је и он онда био незнабожац. Нијесам чула да ли је имо порода, ни ће ли је сарањен. Ништа више не знам о њему, а много би вољела да знам па да и вама, ћеџо, испричам. Једно ћу вам само рећи: Немојте људе да ружите и да их свакако зовете. Никад се не зна ко је ГРМАЉ.

Занимљивости

*Шта све данас може да се нађе на иншернету?
Колико су ови шекстилови занимљиви, просудите сами.*

Двије поучне приче за пословне људе

1.

Продавац, службеница и директор одоше на ручак и на столу у ресторану нађоше стару уљану лампу. Протрљаше је, а из лампе изађе дух у облачку дима и рече:

-Обично испуњавам три жеље, али ћу сваком од вас троје испунити по једну.

-Прво мени – рече службеница – желим да будем на Карибима, да возим глисер и да ме не интересује ништа на свијету.

Пуф! И она нестаде.

Продавац у чуду рече:

Ја сам сљедећи? Желим да сам на Тахитију, да лежим на плажи с мојом личном масерком и да заувијек будем окружен пинаколадом и љубављу свог живота.

Пуф! И он нестаде.

Ти си на реду – рече дух директору.

Он рече:

-Желим да се ово двоје послије ручка врате у канцеларију.

НАРАВОУЧЕНИЈЕ: УВИЈЕК ПУСТИТЕ ШЕФА ДА ГОВОРИ ПРВИ!

2.

Врана је цијelog дана сједила на дрвету не радећи ама баш ништа. Зека је угледа и упита:

Могу ли и ја да сједнем и да као и ти не радим ништа цијelog дана?

Врана одговори:

Наравно, зашто да не?

И зека сједне на земљу испод вране, па поче да дремка.

Изненада се појави лисица, скочи на зеку и поједе га.

НАРАВОУЧЕНИЈЕ: АКО ВЕЋ СЈЕДИШ И НЕ РАДИШ НИШТА, МОРАШ ДА СЈЕДИШ ВЕОМА, ВЕОМА ВИСОКО.

документ

Баштинара

Полазници Школе за традиционално ђевање из Брезика

Садржај

О поимању баштине и удружењу Баштинар	5
Пјесма: Моја домовина	7
Марица Лакић: Цветник српских сељака песника	8
Ословљавање женских лица презименом	13
Народни обичаји и вјеровања	22
Из националне ризнице	23
Др Бранко Брђанин: Ликови епских јунака у Вуковом "Косовском циклусу" II	25
Ивана Дабић: Ојкача у Омарској и њеној околини	47
Драгица Панић-Капански: Музика сеоског поријекла као дио градске културе	52
Казивања и записи	67
Петар Васић: Остоја, сигнализам и Љубиша Јоцић	69
Петар Васић: Ковач из Мач-ковца	72
Новак Танасић: Духовни стожер Посавине	77
Разговор с поводом	83
Марица Лакић и Дејан Мирић: У борби за духовност, против вјетрењача	85
Поезија и проза	93
Мохахиња Јефимија	95
Натпис монахиње Јефимије на свиленом покрову кнеза Лазара	97
Снежана Токић	99
Милорад Васиљевић	105
Слађана Поповић	106

БАШТИНАР**ГЛАСИЛО УДРУЖЕЊА ЗА ЊЕГОВАЊЕ СРПСКОГ КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКОГ НАСЛЕЂЕА "БАШТИНАР" БРЧКО**

Нилс Хав	107
Александар Николић:	
Зидање куће америчке	115
Петар Васић: Грмаль	129
Занимљивости	133
Албум Баштинара	137

Овај број је штампан од новчаних прилога чланова
удружења "Баштинар"

